

Herbouw Luttekepoort

Stadsmuseum kiest voor nieuwe presentatie

De Militaire Willemsorde

Vittepraetje

Kwartaalblad van de historische vereniging HERDEREWICH

inhoud

Van de redactie (Ed van der Heijden) 2

Komen en gaan (Matty Moggré)..... 3

Prikbord 4

Agenda..... 5

Nieuwe Luttekepoort als hoofdentree
voor de binnenstad (Jan Ruijne)..... 6

De Luttekepoort de (r)entree van
Harderwijk (Maarten Wispelway)..... 10

Gemeentelijk Volksbad kent een
vliegende start (Willem Meyboom) 13

Stadsmuseum kiest voor geheel
nieuwe presentatie (Jan Ruijne) 17

Gerdien Morren
25 jaar stadsgids in Harderwijk (Lex Schuijl)..... 21

De Militaire Willemsorde (Karel Uittien)..... 22

Rijke baronnen en bezitloze paters:
de historie van De Essenburgh (Jan Ruijne) 24

Van de redactie

tekst **Ed van der Heijden**

Na de laatste redactievergadering van begin juli belde Gijsje Verwijs-ten Hove mij op om te vertellen dat ze ernstig ziek was en geen eindredactie kon doen op de uitgave, die nu bij u is bezorgd. Het is voor de rest van de redactie een uitdaging geweest om alles correct aan te leveren, want de eindredactie is bij Gijsje altijd in hele goede handen, ze is erg precies en vindt altijd nog iets waar ieder ander overheen gelezen heeft. In dit Vittepraetje hebben we niet alleen artikelen over historische onderwerpen, maar ook verhalen over de toekomst van de Luttekepoort en het Stadsmuseum. We hebben een record hittegolf achter de rug en daarom het is leuk dat in dit Vittepraetje een artikel staat van Willem Meyboom over het Volksbad, dat tijdens de eerste helft van de vorige eeuw tegenover de Vischpoort aan het water lag. Zo heel verfrissend zal dat toch niet zijn geweest met de riolering in de buurt. U vindt ook twee artikelen die betrekking hebben op de mogelijke herbouw van de Luttekepoort. Jan Ruijne heeft de initiatiefnemers van die herbouw geïnterviewd en doet daar verslag van. Over de archeologische opgravingen ter plaatse van de Luttekepoort heeft archeoloog Maarten Wispelwey een artikel geschreven. Zoals u waarschijnlijk weet wordt het Stadsmuseum opnieuw ingericht. De basis voor die nieuwe inrichting wordt uit de doeken gedaan. Een deel van wat het museum wil laten zien vindt u straks terug in de stad. Jan Ruijne heeft de directie van het museum daarover gesproken. Wij willen bijzondere leden van onze vereniging in het zonnetje zetten. Lex Schuijl heeft gesproken met Gerdien Morren, omdat zij al 25 jaar stadsgids is in Harderwijk. Karel Uittien vond een hele bijzondere lijst met namen van personen. Het gaat om dragers van de Militaire Willemsorde, die in Harderwijk zijn begraven. In april is het boek ‘Rijke baronnen en bezitloze pater, 375 jaar landgoed De Essenburgh’ van Martijn Pijnenburg uitgekomen. Jan Ruijne geeft een bespreking van dit boek. Op de Prikbordpagina staan allerlei wetenswaardigheden en bedankberichten aan afscheid nemende vrijwilligers. De tijden blijven nog steeds onzeker, daarom is er een erg korte agenda. Kijkt u vooral op de website van Herderewich en let op mededelingen in de kranten. In haar voorwoord beschrijft onze voorzitter, Matty Moggré, waar ze de laatste maanden mee bezig is geweest, maar ze kijkt ook naar de toekomst. De redactie wenst u veel leesplezier en houd vol. Wij horen graag uw reactie.

BESTUUR
Voorzitter
Matty Moggré
Secretaris
John Wetzels
secretaris@herderewich.nl
tel: 0341-426847
Penningmeester
vacature
Leden:
Leen Karssen (bibliotheek)
Jan Ruijne (redactie)

REDACTIE
redactie@herderewich.nl
Hoofredacteur
Ed van der Heijden
Eindredacteur
Gijsje Verwijs-ten Hove
Redacteuren
Lex Schuijl, Jan Ruijne
Adviserend lid
vacature

VERSPREIDINGSTEAM:
Wim Buijtenhuis
jowi34@solcon.nl
tel: 0341-412735
Ben Companjen

LEDENADMINISTRATIE
vacature
ledenadministratie@herderewich.nl
06-55751483 (na 18.00 uur)

WERKGROEPEN:
Archeologie:
Jeroen Dielemans
Commissie Naamgeving:
Niek de Jong
Commissie Ruimtelijke Kwaliteit:
Désirée van Liempt
Genealogie:
Renate Uittien-Jacobs
Kroniek van Harderwijk:
Wietse Hummel
Hierden:
Evert Jacobs
Ornamenten Kunstwacht:
Karel Chr. Uittien
Coördinator vrijwilligers Vischpoort:
Joke en Harry Huijgen

BIBLIOTHEEK,
HISTORISCH KENNISCENTRUM:
Leen Karssen
bibliotheek@herderewich.nl

BEZOEKADRES:
Vischpoort, ingang Schapenhoek 9,
Harderwijk
Huismeester Vischpoort:
Karel Kok
huismeester@herderewich.nl
tel: 06-19957923
Willem van Sonnen
Leden en niet-leden kunnen van de
Vischpoort gebruik maken voor het vieren
van een feestje o.i.d. Informatie bij de
huismeester.

CONTACT
Voor informatie: www.herderewich.nl
IBAN: NL93 INGB 0003 0361 92

Sluiting aanleveren kopij voor het
volgende Vittepraetje is 1 november 2020

OPMAAK, DRUK
gewoonton
www.gewoonton.nl

Afbeelding op voorblad:
Artist impression van de mogelijk
vernieuwde Luttekepoort

Komen en gaan

In het verleden...

In de afgelopen maanden heb ik wat tijd besteed aan het doornemen van oude Vittepraetjes. Vanaf de uitgave 1996/1997 (1e jaargang) staan deze op onze website. Al in januari 1974 verscheen er een periodiek van Herderewich, de Herderewich-Kroniek genoemd: een gezamenlijke uitgave van het toen zo geheten Veluws Museum en Herderewich. Deze kroniek, zo lezen we in 1996, is een stille dood gestorven en het toenmalig bestuur heeft het Vittepraetje in het leven geroepen. Alle uitgaven zijn ook terug te vinden in ons Historisch Kenniscentrum. U kunt daar met inachtneming van de coronamaatregelen weer terecht.

Vanaf 1992 kom ik namen tegen van leden die nog steeds een actieve bijdrage leveren aan onze vereniging. Hulde voor zoveel inzet, al meer dan 28 jaar!! Wat een kennis is er opgebouwd! Helaas is het ook zo, dat ik in die oude nummers namen van mensen lees, waarbij ik mezelf de vraag moet stellen: “Wie is/was dat?” Gelukkig ook namen van mensen, die ik (nog) wel ken. Leden die vanwege fysieke beperkingen geen actieve bijdrage meer kunnen leveren, maar nog wel betrokken lid zijn. Ook leden, die inmiddels zijn overleden. En leden die hun werkzaamheden wilden of moesten stoppen, omdat andere zaken hun aandacht opeisten. En ja, soms kon iemand zich niet vinden in de mening van een enkeling of in het reilen en zeilen van de groep of van het bestuur.

Zo ging dat en zo gaat dat nog steeds. Het zijn allemaal leden die een stukje hebben meegebouwd aan onze 48-jarige vereniging Herderewich.

In het heden...

Ook nu zien we ons geconfronteerd met een komen en gaan. We moesten in 2020 13 leden uitschrijven, vanwege leeftijd, overlijden, verhuizen of anderszins. Gijsje Verwijs-ten Hove moet haar actieve bijdrage vrij plotseling stoppen, evenals Martijn Pijnenburg. Eerder meldden we al dat Dennis Koning zijn penningmeesterschap neer wilde leggen. Hij heeft zijn taak nog tot juli uitgevoerd, waar we hem heel erg dankbaar voor zijn. Maar nu heeft hij er definitief een punt achter gezet. Wolter Strating heeft jarenlang het blad verspreid, totdat het echt niet meer ging. En ook Wietse Hummel legt de pen neer voor de jaarlijkse kroniek.

Gelukkig ook steeds weer nieuwe “bouwers”...
We mogen 35 nieuwe leden welkom heten, waaronder 14 zgn. cadeauleden, mensen die een lidmaatschap cadeau kregen. Gerrit Visscher komt in het bestuur als nieuwe penningmeester en Willem van Sonnen als huismeester. Anita Raaphorst gaat de kroniek 2020 verzorgen, samen met Jan Ruijne. Gerrit Aartsen en Ab Beuvink zijn het team van verspreiders komen versterken.

We hopen graag: “tot gauw ziens..”
We leven nog steeds in coronatijd, dat wil zeggen, dat kennis maken en fysiek ontmoeten nog niet kan. Er was geen vrijwilligersbijeenkomst, het organisatiecomité van de monumentendagen organiseert dit jaar geen open monumenten. Toch hopen we elkaar en de nieuwelingen te kunnen ontmoeten op onze ledenvergadering, onder voorbehoud, a.s. 6 oktober. U vindt bij dit Vittepraetje de uitnodiging hiervoor. Het motto blijft:

Doe voorzichtig, blijf gezond!
Tot ziens namens het bestuur
Matty Moggré

Wij hebben gehoord dat **GIJSJE VERWIJS-TEN HOVE** ernstig ziek is. Als voorzitter voel ik nu de behoefte om te zeggen hoe belangrijk Gijsje is voor onze vereniging, hoe we haar waarderen. Vanaf 1987 ben je lid van onze vereniging en vanaf dat moment ook meteen actief:

- We komen je eerst tegen als lid van de werkgroep genealogie.
- Als er in 1998 een vacature is bij de redactie van het Vittepraetje, meld jij je. Je voert tot op heden de eindredactie.
- In juni 1999 begin jij de rubriek “Van alles wat vereeuwigd is”. In 2019 schrijf je je laatste rubriek. 20 jaar lang konden we met jou meelezen wat de kranten van 100 jaar geleden vertelden. Het was een bonte verzameling van feiten en verhalen. Leuk om te lezen.
- In 2002/2003 word je lid van de werkgroep “Kroniek van Harderwijk” tot 2010. Daarna bleef je nog enige tijd betrokken bij het redigeren ervan.

Kortom, een lange staat van actieve dienst. Wat heb jij veel gedaan, wat was je trouw en wat wist je ons ook veel te vertellen over het Harderwijkse leven. Wij wensen je heel veel sterkte in de komende tijd.

Matty Moggré, voorzitter

prikkbord

Lidmaatschap cadeau voor 2021

12 leden gaven een lidmaatschap cadeau aan 16 ontvangers. We zetten deze actie nog even door! Wanneer u vanaf 1 oktober een lidmaatschap cadeau geeft, dan geldt dat voor het jaar 2021! De ontvanger krijgt een welkomstcadeau en het decembernummer van dit jaar. Er zijn nog voldoende kaarten voorradig!

Goed voorbeeld ...

De Oudheidkundige Vereniging van Voorst wordt "Historische" Vereniging. Het woord "oudheidkundig" dekt niet de lading van de doelstelling van de Vereniging. De vereniging houdt zich niet alleen bezig met verhalen uit de oudheid, maar zeker ook uit de jongste geschiedenis. Denk aan al die verhalen over de Tweede Wereldoorlog. Dat kun je geen "oudheidkunde" noemen, zo lezen we in het blad "De Voorster Kring".

Adopteer een naam

Er komt een monument in Amsterdam met alle namen van de slachtoffers van de holocaust. Je kunt er ook een naam (namen) adopteren. De namen van Joodse slachtoffers uit Harderwijk zijn nog beschikbaar. Voor meer informatie: neem contact op met de Stichting Joods Erfgoed: voorzitter@stichtingjeh.nl Adoptie kost € 50,00 per naam.

WIE IS: Willem van Sonnen

Vanwege mijn kandidatuur voor bestuurslid van de Historische vereniging Herderewich wil ik wat meer over mij vertellen. Ik ben in januari 1951 geboren te Wageningen, ben al bijna 40 jaar getrouwd met Ria Kost, vader van Johan en al 58 jaar woonachtig in Harderwijk.

Na de lagere school ben ik naar de Ambachtsschool aan de Stationslaan gegaan en heb daar het diploma Elektrotechniek behaald.

Vervolgens kwam er een periode van 2 jaar aan de Bedrijfsschool van de SHELL in Pernis en daar ben ik ook gaan werken. In 1971 ben ik als dienstplichtige in militaire dienst gegaan en voor een jaar uitgezonden geweest naar Suriname. Dat was een prachtige tijd om nooit meer te vergeten.

Na terug keer in Nederland en een jaartje SHELL ben ik een geheel andere richting op te gaan namelijk de bouw. Systeem plafonds

Wij zijn weer open!

Aanmelden kan telefonisch.

Zie website www.hkharderwijk.nl

Aanwinsten van het Historisch Kenniscentrum,

Het 2^e deel van 'Geschiedenis van de Harderwijkergasfabriek 1857 – 1957'.

Een bijlage over 'het ontstaan van verlichting door gas' en de technische ontwikkeling in Nederland door H.W.Lintsen,

Het 1^e deel van 'Inter-Nos-Revue', bevattende de eerste deeltjes 1 t/m 13 van de in totaal verschenen 61 deeltjes. Verzameld, samengesteld en in boekvorm vastgelegd door Wim Buitenhuis.

Voor belangstellenden digitaal verkrijgbaar via email jowi34@solcon.nl

Graag actief lid zijn?

Wil je graag iets meer dan passief lid zijn van Herderewich? Er is zoveel te doen! Onderzoeken, digitaliseren, schrijven, activiteiten of lezingen organiseren, gids in het Historisch Kenniscentrum (HKH) of de Vischpoort... en zoveel meer. Wees welkom en meld je bij de voorzitter of secretaris.

Wij verwelkomen de nieuwe leden:

Sinds april zijn al lid de heren F. van der Valk en A.H. Schiffmacher.

Sinds juni 2020 zijn lid: Jan en Wilma ter Steeg en de familie J. Sikkema, de dames A Fidler – Foppen, G. Hop, H.M. Kok en A.N.H. Raaphorst-de Ruiter en de heren M. Geutjes, G. van der Horst, J. de Bruin, B. Visscher, F.W. Rietveld, P.H. Snel, H. Tellinga, E. van 't Slot, J.P. Besselsen, J.M. Thomas, J.J. Huijter, C. Petersen, H. Karssen en A.M. Rijkaart

In het Vittepraetje van maart is G. Hoeve genoteerd als nieuw lid, dat had A. Hoeve moeten zijn.

en -wanden. Omstreeks 1994 moest ik dit werk vanwege ernstige rugklachten beëindigen. Omscholing was het gevolg en ik heb toen werk gevonden bij de gemeente Harderwijk als Buitengewoon Opsporings Ambtenaar. In juli 2016 ben ik met pensioen gegaan.

In de zomer van dat jaar ben ik bij de Vischpoort betrokken geraakt als gids. Leuk werk op de woensdagmiddag. Van het een komt het ander en ben ik Karel Kok gaan assisteren bij diverse activiteiten in en rond de Vischpoort.

Tevens ben ik verspreider van het Vittepraetje geworden. Omdat Karel het wat rustiger aan wilde doen ben ik 2^e huismeester van de Vischpoort geworden en voorgedragen als bestuurslid van de vereniging. Inmiddels ben ik er achter gekomen dat Herderewich op heel wat fronten actief is en hoop ik ook mijn steentje daar aan bij te kunnen dragen.

agenda 2020

onder voorbehoud

Zaterdag en zondag 12 en 13 september 2020

Open Monumentendagen. Thema "Leermoment".

Het Comité Open Monumentendagen Harderwijk opent tijdens deze dagen geen monumenten. Bij het TIP (Toeristisch Informatie Punt) in het Oude Stadhuis kunt u een puzzeltocht krijgen, die langs een aantal monumenten voert. Op de zaterdag is bij enkele monumenten Levende Historie Harderwijk aanwezig. Informatie: www.openmonumentdag.nl

Dinsdag 6 oktober 2020

Algemene jaarvergadering Herderewich. Kiekmure, zaal open 19.45, aanvang 20.00 uur.

Corien van der Meulen komt vertellen over de veranderingen in het Stads museum Voor informatie: www.herderewich.nl

IN MEMORIAM

Ons bereikte het verdrietige bericht dat op 14 mei, na een jaar strijd tegen een slopende ziekte, Frits van der Lugt is overleden. Frits was een van onze Vischpoortgidsen. Hij was stadsgids bij Stichting Het Rondeel. Frits was geïnteresseerd in de geschiedenis en hij kon je veel vertellen ook over de historie van Harderwijk. Wij wensen allen die hem moeten missen, veel sterkte toe.

WIE IS: Gerrit Visscher

Het bestuur van Herderewich draagt mij aan de leden voor als kandidaat – bestuurslid. Daarom is mij gevraagd een kleine introductie voor de leden te schrijven. Ik ben Gerrit Visscher, 64 jaar oud en sedert 5 jaren samenwonend met Jeannette in Ermelo na meer dan 50 jaren in Harderwijk te hebben gewoond. Omdat ik een zittend beroep heb probeer ik zo veel mogelijk te wandelen en te fietsen, ook in mijn vakanties. Ik hou van stads-, museum- en concertbezoek, van kunst- en architectuur, en tuinieren. Tijdens mijn VWO-opleiding was geschiedenis één van mijn examenvakken en dat heeft nog altijd mijn interesse, als geboren Elburger die getogen is in Harderwijk, met een Elburgse vader en Harderwijkse moeder die beiden uit een vissersfamilie

Bij het afscheid van vrijwilligers

Dank je wel Martijn Pijnenburg

Dank je wel voor alles wat jij voor de vereniging hebt betekend. In 2007 verschijnt het eerste artikel van jouw hand in het Vittepraetje, over Eibert den Herder. Er volgden er meer. In 2013 word je lid van het bestuur en heb je als portefeuille PR (sociale media) en word je adviseur van de redactie van het Vittepraetje.

Deze zomer moest je ondervinden, dat "wie te zwaar belast is, door zijn rug gaat". Je werd gedwongen na te denken over jouw taakbelasting. En dat resulteerde in de conclusie: stoppen met Herderewich. Die keuze valt je moeilijk, want wat in Harderwijk geschied is, is jouw ding! Maar ... je bent nog jong en -zoals je ons schreef: "het bloed kruipt, waar het niet gaan kan". Met andere woorden we zullen zeker nog weer van je horen. Martijn, bedankt voor je inzet, doe voorzichtig! We zeggen graag: tot horens!

Dank je wel Wietse Hummel

Toen Joop Kooiman je in 2014 vroeg of je zijn taak als kroniekschrijver wilde overnemen, twijfelde je geen moment en nam je dat werk op je. Jaarlijks verzorgde je, eerst met Matty Moggré en vervolgens met Jan Ruijter, een overzicht van belangrijke en minder belangrijke gebeurtenissen in de stad. Bij het 4e Vittepraetje valt de Kroniek 2019 door de bus, dat is jouw laatste. Jij vindt het moment gekomen om de pen over te dragen. Anita Raaphorst gaat jouw plaats innemen. Wietse, ook jij heel erg bedankt voor jouw tijd en energie, die je aan onze Kroniek besteedde! We lezen vast nog wel eens een gedicht van jou!

Dank je wel Wolter Stratingh

In het vorige nummer noemden we je vrouw Ria, maar niet jouw naam. Jij moest ook stoppen met je activiteit voor Herderewich, hoe jammer je dat ook vindt. . Leeftijd speelt daarbij een rol. Sinds 2013 was je lid van het verspreidingsteam van het Vittepraetje. De leden in jouw wijk vonden het blad vaak als eerste in hun brievenbus. Dank je wel voor jouw hulp en jouw inzet!

Namens het bestuur,
Matty Moggré

tekst **Jan Ruijne**

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij is redacteur van het Vittepraetje en bestuurslid van Herderewich.

Laurens Sloot, Godelieve Vrijhof-Sloot en Cas Hofstee op de plek waar de nieuwe poort moet komen: tussen de Wereldwinkel en de restanten van de vroegere waltoren.

Nieuwe Luttekepoort als hoofdentree voor de binnenstad

Bijna twee eeuwen geleden werd hij gesloopt, maar inmiddels vinden veel Harderwijkers dat de Luttekepoort moet terugkomen in het stadsbeeld. Het moet ook de logische entree worden voor bezoekers van de stad. De Vischpoort is vanaf het water het visitekaartje, een herbouwde Luttekepoort moet die rol vanaf de landzijde gaan vervullen. Vanaf de Houtwalgarage trekt de nieuwe poort bezoekers als vanzelf de oude binnenstad in.

Dat is wat het platform Herbouw Luttekepoort Harderwijk (HLH) voor ogen staat. Deze initiatiefgroep ziet graag dat de toren er in 2031 weer staat. Harderwijk viert dan zijn 800-jarig bestaan. De stad is dan tevens gastheer tijdens de Internationale Hanzedagen.

STADSIDE VAN HARDERWIJK

Drie jaar geleden lanceerde Harderwijker Laurens Sloot het platform Herbouw Luttekepoort Harderwijk. Hij deed dat samen met zijn zus Godelieve en tektschrijver en vormgever Cas Hofstee. Het idee voor de herbouw van de poort werd ingebracht bij de wedstrijd 'Het Stadsidee van Harderwijk'. De winnaar van dat idee krijgt 45.000 euro van de gemeente om zijn of haar plan te verwezenlijken. Dat was een mooie start geweest voor Sloot en zijn medestanders. Maar zover kwam het niet. Het idee voor een herbouwde Luttekepoort werd tweede. "Dat was jammer", zo zegt Sloot, "het was voor ons een mooi startkapitaal geweest."

"Maar goed", zo zegt Sloot nu. "De uitvoering van ons plan moet niet afhankelijk zijn van het winnen van een wedstrijd. We hebben gemerkt dat er veel enthousiasme is voor ons plan. We hebben ruim 600 stemmen bij het Stadsidee gekregen. Op Facebook hebben we nu 500 volgers en we krijgen veel positieve berichten als er een bericht wordt geplaatst."¹ De leden van het platform zijn daarom doorgaan met het propageren van hun plan. Sloot: "Ik heb lezingen gegeven voor Herderewich en de Rotary. We hebben met veel mensen gesproken. We zijn op zoek naar een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak." Deze campagne heeft er in geresulteerd dat de voltallige gemeenteraad op 13 september 2018 een motie heeft aangenomen. Daarin stemt de raad in met een haalbaarheidsonderzoek.² Centrale vraag daarbij: is het mogelijk om tussen de Wereldwinkel en Luttekepoort 31 een nieuwe versie van de stadspoort te bouwen?

WAAROM HERBOUW?

Maar eerst even een stap terug. Waarom de Luttekepoort herbouwen? Waar komt die gedachte vandaan? En waarom niet de Smeepoort? Of de Grote Poort? Wat wil Laurens Sloot eigenlijk bereiken met een nieuwe poort? Wat voor functie moet die poort krijgen? Gaan er mensen in wonen? Of wordt het een uitkijkpost? Volgens Sloot is Harderwijk een prachtige stad, maar wordt de potentie niet ten volle benut. Hij vindt ook dat er in het verleden veel mooie historische gebouwen zijn verdwenen en denkt dat de herbouw van de Luttekepoort een soort tegenbeweging in gang kan zetten. Waarom nou juist de Luttekepoort hem zo intrigeert kan hij niet goed uitleggen. Een deel van de verklaring is misschien

De Luttekepoort op het schilderij van Anthonie van Beerstraaten

te vinden in een 17^e eeuwse schilderij van Anthonie Beerstraaten³. Dit schilderij laat een bijna Anton Pieck achtig tafereel zien van schaatsende mensen op een gracht die langs het poortcomplex loopt. Dominant aanwezig is een poort met toren, aan weerszijden geflankeerd door nog eens twee spitse torens. Het is de zogeheten buitenpoort. Op de voorgrond is een houten ophaalbrug te zien die toegang geeft tot het voorterrein van de buitenpoort. De binnenpoort staat verder naar achteren, alleen het bovenste deel is te zien. Het is een zware, vierkante toren. Het is deze toren die het HLH wil herbouwen. De professor zou het mooi vinden als Harderwijk het schilderij van Beerstraaten zou aankopen. "Het zou een aanwinst zijn voor de stad."⁴

HISTORIE KOESTEREN

Laurens Sloot is hoogleraar retail in Groningen. Hij houdt zich veel bezig met ondernemerschap en detailhandel en de vraag hoe binnensteden ingericht moeten zijn om aantrekkelijk te blijven voor het winkelend publiek. "Wat daarbij opvalt is dat mensen de binnenstad niet zozeer ingaan om boodschappen te doen, ze zijn tegenwoordig veel meer bezig met vrijetijdsbesteding. In dat kader wil je een mooie, compacte binnenstad waar mensen zich goed voelen. Dat zich goed voelen zit voor een belangrijk deel in de historie die een stad uitademt. Harderwijk is een stad met historie, het is geen dertien-in-een-dozijn stad. Het is niet voor niets dat Harderwijk steeds populairder wordt." Interessant is dat Sloot de terugkeer van de Luttekepoort als een begin ziet. "Het stadsbestuur zou eigenlijk een masterplan moeten opzetten met een looptijd van honderd jaar of langer. Zelf vind ik dat de stadsmuur in zijn geheel moet worden herbouwd. Voor zover dat mogelijk is natuurlijk. Maar neem nou het voormalige PTT-gebouw aan de Waltorenstraat. Dat is een gebouw dat afbreuk doet aan de entourage van de historische binnenstad. Er komt een moment dat dit gebouw wordt gesloopt en dan moet je als gemeente daarop inspelen. Dan moet je een plan klaar hebben om die ruimte in te vullen, bijvoorbeeld door daar de stadsmuur te herbouwen." Uiteindelijk doel: de sfeer en aantrekkingskracht van de stad vergroten. Waardoor nog meer bezoekers Harderwijk weten te vinden.

HET VOORONDERZOEK

Nadat de raad haar goedkeuring verleende aan het uitvoeren van een haalbaarheidsonderzoek is gezocht naar iemand die dit onderzoek kon uitvoeren. Dat is Ester Vink geworden. Zij heeft het historische deel van dit vooronderzoek gedaan en is in een rapport vastgelegd. Dit rapport in september 2019 verschenen.⁵ Vink heeft zoveel mogelijk bronnen nagespeurd om gegevens over de Luttekepoort naar boven te halen. Haar opdracht was om in archieven buiten Harderwijk te zoeken. Zij noemt het resultaat van haar zoektocht teleurstellend. Zijdelings wordt in documenten de poort wel eens genoemd, maar concrete gegevens over de toren zelf ontbreken. En met concrete gegevens bedoelen we: de hoogte, de breedte, de gebruikte materialen, de exacte plek, hoeveel verdiepingen en in welk jaar de verschillende elementen zijn gebouwd.

Wat we wél weten: in een document uit 1294 wordt gewag gemaakt van een ‘lutteke poort’ in de nabijheid van een grotere poort. Lutteke is oud-Nederlands en betekent klein. Die grotere poort waar naar wordt verwezen is vermoedelijk de Grote Poort. Veertig jaar later, in 1433, wordt weer melding gemaakt van een ‘lutteke poort’.⁶ Wat er in de loop der tijd gebeurd is valt niet meer te achterhalen, maar het schilderij van Beerstraaten laat zien dat er niks kleins is aan de poort die er in de 17e eeuw staat. Het is een fors poort-complex. Vermoed wordt dat de poort in 1522 de vorm kreeg die te zien is op het schilderij. Maar zekerheid is er niet. Waarom de poort in de late middeleeuwen is vergroot? Historici vermoeden dat van de verschillende wegen die naar de binnenstad leidden, de route via wat nu de Luttekepoortstraat heet, steeds belangrijker is geworden. En dat daarom de aanvankelijk kleine poort door een veel groter exemplaar is vervangen. Desondanks behield de poort in de volksmond de benaming ‘Luttekepoort’. Vink concludeert dat veel vragen onbeantwoord blijven. Sowieso hangt er veel mist rond de stadshistorie van vóór 1500. De stadsbrand van 1503 heeft niet alleen veel huizen vernietigd, ook veel documenten zijn toen verloren gegaan.

POORTEN OPGEBLAZEN

De buitenpoort is in 1673 door de Fransen opgeblazen. Het was de tijd dat Fransen, Engelsen, Zweden en twee Duitse bisschoppen probeerden om de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden van de kaart te vegen. Dat laatste lukte niet, de Oude Hollandse Waterlinie beschermde het hartland van de Republiek. Maar in andere gewesten richtten de invallers een flinke ravage aan. Zo ook in Harderwijk. Niet alleen de buitenpoort van de Luttekepoort werd opgeblazen, ook de buitenpoorten van de Smeepoort en de Grote Poort gingen de lucht in. Ook werd een deel van de stadsmuur door de Fransen vernield. De binnentoren van de Luttekepoort bleef staan. Maar waarschijnlijk heeft de toren na 1673 nooit meer een verdedigingsfunctie gehad.⁷ De toren werd bouwvallig en is uiteindelijk in 1828/1829 gesloopt in verband met de aanleg van de Zuiderzeestraatweg, die dwars door de stad liep. Ook de Smeepoort was een verkeersobstakel en ook deze poort werd in die jaren gesloopt.

ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK

Naast het historisch onderzoek ging de gemeenteraad akkoord met het verrichten van een archeologisch onderzoek. Voor eventuele herbouw van de poort is kennis nodig van de ondergrond. In mei van dit jaar is dat onderzoek verricht. Archeoloog Maarten Wispelwey vertelt in detail in ditzelfde Vittepraetje over wat dat onderzoek heeft opgeleverd. Belangrijkste vondst zijn de resten van een middeleeuwse muur op de plek waar de toren heeft gestaan. Dat betekent dat er eerst een muur was, die deels is gesloopt. Op de vrijgekomen ruimte is de binnenpoort gebouwd. De gegevens van het onderzoek worden verwerkt. Later dit jaar wordt het eindresultaat van het archeologisch onderzoek gepresenteerd.

Bij de aanleg van de Houtwalgarage stuitten de bouwers op de restanten van de voorpoort. Die staan nu helemaal onderin de parkeergarage.

ENQUETE

Sloot concludeert dat de herbouwplannen in drie jaar tijd veel steun hebben ontvangen. Niet alleen van de politiek, maar ook van bewoners. “In 2019 hebben wij een enquête gehouden onder 658 bewoners en bezoekers van Harderwijk. Daaruit blijkt dat ruim 82% positief of zelfs heel positief staat tegenover de herbouw van de Luttekepoort. Wij hebben ook gevraagd of mensen een voorkeur hebben voor de traditionele versie of voor een meer eigentijds ontwerp. Gebleken is dat bijna iedereen een voorkeur heeft voor het traditionele ontwerp.”

HERBOUW STADSPOORT: ONZALIG PLAN OF GOED IDEE?

Wat vinden de leden van Herderewich van het plan de Luttekepoort te herbouwen? Is het een goed idee? Of is dit geldverspilling? Wordt zo’n toren een verkeersobstakel of een toeristische attractie? En wie voor herbouw is: wat voor gebouw moet het worden? Modern en strak? Of moet de poort zoveel mogelijk lijken op het origineel? En voegt deze toren iets toe aan de stad? Zorgt het voor extra sfeer? Suggesties voor het mogelijke gebruik van de toren zijn ook zeer welkom. De initiatiefgroep is er nog niet uit. Wie weet heeft een Herderewich-lid het ultieme idee. Stuur uw ideeën naar redactie@herderewich.nl In het eerstvolgende Vittepraetje wil de redactie de lezers op een bloemlezing uit alle reacties trakteren. Reacties mogen vergezeld gaan van een illustratie. Een dergelijke illustratie kan verduidelijken wat de lezer bedoelt.

“We hebben nu de voorfases doorlopen, we moeten nu doorschakelen. We zijn bezig een stichting op te richten met een breder bestuur. Liek Mulder, Jan Versteeg en Henk Fijnenberg zijn er nu ook bij betrokken. Het is nu zaak om een bestek en een ontwerp te maken. Duidelijk moet worden wat het gaat kosten. Vervolgens moeten wij fondsen werven. Zelf schat ik de kosten op ruwweg één miljoen euro.” Hoe de stichting-in-oprichting geld wil werven is nog een zaak van studie. Maar in eerste instantie denkt Sloot aan een combinatie van publieke en

private middelen. De hoop is dat provincie en gemeente een duit in het zakje doen. Daarnaast worden goede doelen organisaties aangeschreven die de historie van steden een warm hart toedragen. “Maar een belangrijk deel van de middelen zal door acties bijeen moeten worden gebracht. Misschien dat bakker Wegerif ‘Luttekepoortjes’ kan gaan bakken, waar wij dan een klein deel van de opbrengst van krijgen. Verder kunnen we de stenen voor de Luttekepoort laten sponsoren voor 50 euro per stuk, zodat inwoners letterlijk een steentje bijdragen aan de herbouw. En we hopen dat de diverse ondernemersclubs in Harderwijk het project willen omarmen.”

UITKIJKPOST

De initiatiefgroep heeft nog geen besluit genomen over de functie van de nieuwe toren. Sloot wijst op een soortgelijk project in Valkenburg waar inmiddels een schitterend nieuwe Geulpoort staat. In eerste instantie is daar gekozen voor een horecafunctie, maar het café dat er zich vestigde heeft het niet gered. Nu is het een uitkijkpost en het onderkomen van de VVV. Sloot: “Dat zou voor Harderwijk ook een optie kunnen zijn. Maar een andere mogelijkheid is dat de poort een woonfunctie krijgt in combinatie met het poortgebouw. Ik doel dan op het pand Luttekepoortstraat 31. Wat de invulling van de toren betreft ligt alles nog open.”

NOTEN:

- ¹ https://www.facebook.com/luttekepoort/?ref=page_internal
- ² Het besluit van de gemeenteraad is te vinden op www.harderwijk.stemtzo.nl/besluiten (562-motie-herbouw-Luttekepoort)
- ³ Over de spelling van de naam van de schilder bestaat geen zekerheid. Hier is Anthonie Beerstraten aangehouden. Maar in de literatuur is ook Anthonie van Beerstraaten of Anthonie van Beerstraten te vinden. Tweede oorzaak van de verwarring is dat schilderijen soms aan Abraham van Beerstraaten worden toegeschreven. Abraham was de vader van Anthonie en verdiende zijn geld eveneens als schilder.
- ⁴ Het schilderij hangt nu in het Deens Nationaal Museum in Kopenhagen.
- ⁵ Het rapport van Ester Vink is te vinden op de site van de gemeente Harderwijk en is te downloaden. [Api1.ibabs.eu/publicdownload/site/Harderwijk](http://api1.ibabs.eu/publicdownload/site/Harderwijk). Lukt dit niet, tik dan Herbouw Luttekepoort in op Google en na enig speurwerk is het rapport ook daar vindbaar.
- ⁶ Vink, pag. 2
- ⁷ Vink, pag. 10
- ⁸ Vink, pag. 39

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

- Interview Laurens Sloot, juli 2020
- Vink, Ester – Herbouw Luttekepoort, september 2019
- Vink, Ester – De Luttekepoort van Harderwijk in historische bronnen, januari 2019

tekst Maarten Wispelwey

Maarten Wispelwey is archeoloog en is betrokken bij allerlei opgravingen op de Noordwest Veluwe.

Archeologische opgravingen ter plaatse van de oude Luttekepoort, voorjaar 2020 (foto Maarten Wispelwey)

De Luttekepoort de (r)entree van Harderwijk

In kranten worden gebeurtenissen vaak verklaard aan de hand van de geschiedenis. Als je terug kijkt, had je kunnen voorspellen wat er nu gebeurd is. Sterker nog, wat er straks gaat gebeuren. De geschiedenis herhaalt zich is dan een terugkerende uitspraak. De wereld draait door, maar steeds om zijn eigen as. Ook Harderwijk ontkomt ook niet aan de herhaling van stappen als je kijkt naar wat er gebeurt bij de Luttekepoort.

ERFGOED

Een charmant burgerinitiatief wordt binnen Harderwijk wereldkundig gemaakt. We willen graag de Luttekepoort opnieuw opbouwen en daarmee de stad nog aantrekkelijker maken. De politiek valt voor het idee en wil de initiatiefnemers graag tegemoet komen. De stad Harderwijk, je kunt er van vinden wat je wil, heeft oog voor het erfgoed die de vestingstad zijn uitstraling geeft. Op de bodem van de Houtwal parkeergarage staat een deel van wat ooit de voorpoort was van de Luttekepoort. Bij de bouw van de garage is deze voorpoort archeologisch onderzocht. Het imposante muurwerk sprak tot de verbeelding, waarna het idee

opkwam om een deel van het fundament af te laten zinken in de parkeergarage. Sindsdien is het een plek waar trouwfoto's genomen worden en waar een paar jaar terug de VVD-fractie zich liet vastleggen op de gevoelige plaat. Een ander mooi voorbeeld hoe Harderwijk met het erfgoed omgaat, is het gedeeltelijke restaureren van het rondel/zeetoren/kiemuur bij de bruggen bij de Havendam. Maar ook de stadsmuren, de Hortus zijn plekken waar je ziet dat het erfgoed de stad zijn allure geeft. Erg aantrekkelijk.

Het burgerinitiatief om de Luttekepoort opnieuw op te bouwen, zet mensen aan het denken. Iedereen heeft wel een voorstelling van een dergelijke reconstructie. Maar zoveel mensen, zoveel verschillende voorstellingen. Glas, staal, baksteen of kunststof zijn materialen waar je het poortgebouw uit kunt laten opbouwen. Iedereen heeft zo zijn voorkeur met een eindeloze kakafonie als gevolg en een keur aan luchtkastelen. Een ander probleem is, dat we niet goed weten hoe het poortgebouw eruit gezien zou hebben. Zijn de bestaande afbeeldingen wel te vertrouwen? Maar de belangrijk-

ste basisvraag is, waar heeft het poortgebouw nou precies gestaan? En ook wel belangrijk: heeft het bouwwerk nog in de loop der eeuwen veranderingen ondergaan? Zo ja, welke fase zou dan gereconstrueerd moeten worden?

Een archeologisch onderzoek zou de vraag waar het poortgebouw gestaan heeft, kunnen beantwoorden. Tegelijk zou dan inzichtelijk zijn of er gebruik gemaakt zou kunnen worden van de oude funderingen of dat deze juist gespaard zouden kunnen worden. Vlak voor Pinksteren heeft Archeologisch Adviesbureau RAAP met hulp van vrijwilligers de fundamente van het poortgebouw bloot gelegd. Een schier onmogelijke klus met al die kabels en leidingen! Het scheppen in een bodem die vol zit met baksteenpuin is voor archeologen altijd lastig. [zie afbeelding hieronder] Maar, zoals gezegd, met de inzet van graafgrage vrijwilligers kom je een heel eind! De kabels en leidingen maakten dat helaas niet de hele boel ontgraven kon worden. Uitgaande van enige vorm van symmetrie van het middeleeuwse bouwwerk is met de resten, die wel vrij gelegd konden worden een goed beeld van het gehele poortgebouw te geven.

WAT IS ER AANGETROFFEN BIJ DE ONTGRAVING?

Een belangrijke vondst was de stadsmuur. U zal als lezer wellicht denken dat het een grap is. Immers is de stadsmuur als buitenmuur van de Wereldwinkel nog uitstekend te zien. En aan de overzijde van de straat in de Looiersteeg is de ronding van een toren te zien die aan de stadsmuur vastzat. Net als bij de reconstructie van een dergelijke toren bij de Wereldwinkel. Maar de vondst van de stadsmuur die de straat ondergronds oversteeft, is een heel belangrijke! Het laat zien dat bij de bouw van de stadsmuur geen rekening is gehouden met een doorgang op deze plaats. En het verklaart gelijk ook de vreemde locatie van het rondel in de Looiersteeg. Dat dit rondel zo dicht op het poortgebouw zat, heeft mij altijd al verbaasd. Maar er zat hier in eerste instantie geen poort in de muur. In de opgravingsput is ook een steunbeer van de stadsmuur aangetroffen. Die steunberen zitten overal langs de binnenzijde van de stadsmuur in de grond. Zou het een idee zijn om de stadsmuur hier weer hoog op te trekken? De naam Luttekepoort doet vermoeden dat er sprake moet zijn van een kleine poort. Deze kleine poort komt in mijn beleving niet overeen met de robuuste poort die op historische afbeeldingen staat. Want die zou je toch niet klein noemen. Of zou de Grote Poort dan nog groter geweest zijn? Er wordt verondersteld dat men na het optrekken van de stadsmuur hier een kleine doorgang heeft gemaakt, welke met een deur afgesloten kon worden. Hiervan zal de archeoloog geen sporen kunnen terugvinden. Een opening in de muur is ook een plek van zwakte. Bij het aanpassen van de verdedigingswerken bedacht men dat dit een zwakke schakel was. Daarop heeft men besloten om een degelijke poort hier te bouwen. Eentje met een voorpoort. Alleen op deze manier was de stad op dit punt goed te verdedigen. Men heeft een gat in de stadsmuur geslagen en een nieuw poortgebouw hierin opgetrokken. De fundamente van dit poortgebouw sluiten naadloos aan op de stadsmuur, maar staan hier wel koud tegenaan (niet in verband). Het woord naadloos is hier dus niet handig gekozen, omdat er wel degelijk een naad zichtbaar is. De fundering van het poortgebouw is breed opgetrokken

BOVEN Detail van de kaart van Harderwijk, vervaardigd door F.M. Beijerink, circa 1820.

LINKS Detail van de stadsrekening uit 1803 (Streekarchivariaat Noordwest Veluwe) (linksonder)

RECHTSONDER Gemeentelijke subsidieaanvraag aan Gedeputeerde Staten voor de afbraak voor de Smee- en Luttekepoort uit 27 december 1828 (Streekarchivariaat Noordwest Veluwe)

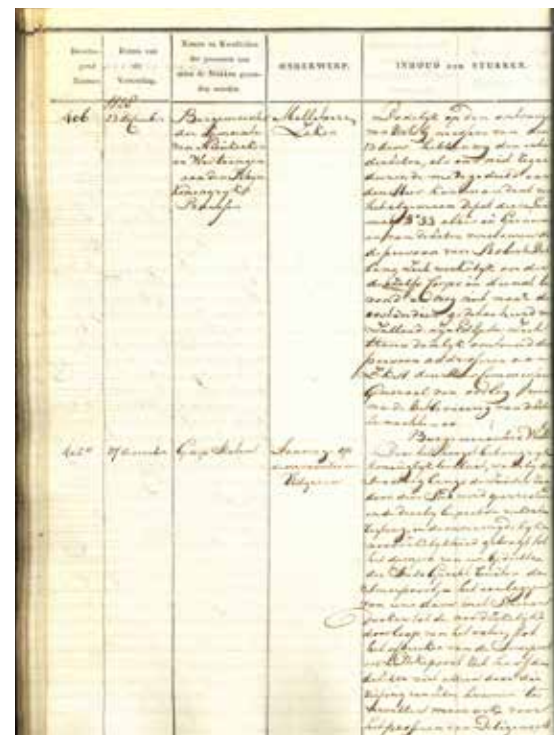
en schikt zich om de stadsmuur en de opening heen. Op het laatste moment is bij het vrij leggen van de noordwestelijke voet van de fundering van de poort een gestucte muur vastgesteld. [zie afbeelding op pagina 10] Deze gestucte muur ligt in het verlengde van de zijgevel van de Wereldwinkel en parallel dus aan de Luttekepoortstraat. Een soortgelijke muur met pleisterwerk zijn we eerder tegen gekomen bij een locatie bij de

Grote Poortstraat, alwaar tegen de stadsmuur ondergrondse afvalcontainers geplaatst zijn. Het blijkt te gaan om kelders van de huisjes die hier later tegen de binnenzijde van de muur zijn gebouwd. Bij de Grote Poortstraat zijn de treden van de stenen keldertrap gevonden. Ook hier bij de Luttekepoortstraat zijn later huisjes tegen de muur gebouwd, de zogenaamde muurhuizen.

De poort wordt afgebroken ergens rond 1829. In de Stentor is abusievelijk een datum van 1803 genoemd. Een opmerkelijke medewerker van het Streekarchivariaat maakte mij hierop alert. Het jaartal 1803 duikt vaker op als jaar waarin de poort wordt afgebroken. Een stadsrekening van 11 juni 1803 maakt melding dat de heer Mulder 314 gulden krijgt voor het afbreken en opmaken van de Luttekepoort volgens aanbesteding (OAH 1523). Het betreft hier een restauratie. Op de kaart die F.M. Beijerink circa 1810 vervaardigde staat de Luttekepoort ook nog vermeld.

Even verderop net buiten de poort krijgt mijnheer Huijgen in 1804 toestemming om een dubbele deur in de stadsmuur te maken, opdat hij met zijn rijtuig naar buiten kan (OAH 1595

f218) Of de heer Huijgen niet gewoon door de poort kan?! Het blijkt dat de rijtuigen wat groter worden en dat de scherpe bocht bij de poort niet makkelijk te nemen is. In de gemeentelijke boeken is terug te vinden een verzoek uit 27 december 1828 gedaan aan Gedeputeerde Staten om subsidie te mogen ontvangen voor de afbraak voor de Smee- en Luttekepoort. Dit alles heeft te maken met de toenmalige plannen om de Zuiderzeestraatweg bij de Smeepoort de stad in en bij de Luttekepoort de stad uit te laten gaan. De korte bochten waren lastig maar ook de diligences waren te groot om onder de poort door te rijden. Of dit verzoek na de sloop is gedaan of ervoor is niet helemaal duidelijk. Ik ga ervan uit dat de poort in 1829 ontmanteld is. Met de resultaten van het archeologische onderzoek hebben we in beeld waar de poort ooit gestaan heeft. De kwaliteit van het muurwerk is niet zodanig dat die gebruikt kan worden voor het nieuw op te richten poortgebouw. Maar de basis voor het mooie burgerinitiatief is gelegd.

Slecht onderhoud, open riolen en concurrentie van Zuiderzeebad doen Volksbad (1923-1941) de das om

tekst Wim Meyboom

Gemeentelijk Volksbad kent een vliegende start

Drie zweminrichtingen heeft Harderwijk in de periode 1848 – 1941 gekend. Drie zweminrichtingen langs het ‘waterfront’ wel te verstaan. In het eerste Vittepraetje van dit jaar beschreef Wim Meyboom de geschiedenis van het Sophia-badhuis (1848-1902), in het nummer daarna werd de historie van het Zuiderzeebad beschreven (1899-1940). De trilogie wordt afgesloten met het Gemeentelijk Volksbad (1923-1941). Ook wordt in dit laatste deel iets verteld over de aanleg van een strand. Warm pleitbezorger van dat strand was Eibert den Herder. Het zou de opmaat worden voor het Dolfinarium.

GEBROEDERS KARSEN

Met het openen van het Zuiderzeebad in 1900, op de kop van de rechter havendam, hopen de oprichters in een algemene behoefte te voorzien. De toegangsprijs van 25 cent is voor een belangrijk deel van de Harderwijkers echter een hele, zo niet onoverkomelijke uitgave.

Omdat gemeentelijke verordeningen het vrij zwemmen of baden langs de kust bijna onmogelijk maken, is zwemmen in de haven of tussen de havendammen bij de jeugd populair. Omdat weinigen kunnen zwemmen, is dit, door constant wisselende zeestromingen en bodemgesteldheid (diepte), een risicovolle onderneming die niet altijd goed afloopt, zoals op zaterdag 7 juli 1923. Op die warme zomerdag zijn Aart Christiaan (19) en Jan (17), de twee jongste zoons van zadelmaker Jochem Karssen, gaan zwemmen binnen de havendammen. Op het moment dat Jan zich aankleedt, ziet hij dat zijn broer in moeilijkheden verkeert en onder water verdwijnt. Hij gaat weer te water, maar komt, net als zijn broer, niet meer boven. Omstanders schieten nog wel te hulp, maar tevergeefs.

ZWEMVERBOD

De broers worden op 10 juli onder grote belangstelling begraven. De dag daarop opent burgemeester M.G.J. Kempers (1903-1928) de raadsvergadering met een in memoriam. Er volgt een debat over de veiligheid langs de kust en het ontbreken van een bewaakte zwemgelegenheid voor de jeugd.

Raadslid J. Gehem doet de suggestie het Zuiderzeebad te subsidiëren in ruil voor betaalbare toegangsprijzen, maar hij krijgt weinig bijval. A.C.M. Rijke maakt zich vooral zorgen over de “ergelijke onzedelijkheid van jongens en meisjes die naast elkaar zwemmen”. Hij pleit voor een gemeentelijk bad onder streng toezicht. Een beslissing wordt niet genomen.

Wel wordt op voorstel van het college artikel 60 van de Algemene Politieverordeningen, handelend over het baden en zwemmen in het openbaar, gewijzigd. Er komt een algeheel zwemverbod langs de kust. Baden en zwemmen is alleen toegestaan op met borden “Badgelegenheid” afgebakende plaatsen. Voorwaarde is dat jongens een zwembroek en meisjes een badkostuum dragen dat moet voldoen aan de “eischen der openbare zedelijkheid.” Wat de eisen precies zijn wordt verder niet uitgelegd.

GEMEENTELIJK ZWEMPLAATS

Een echt zwembad komt er niet maar wel een gemeentelijke zwemplaats. Het besluit daartoe wordt op 14 juli 1923 genomen. De nieuwe zwemplaats komt te liggen tussen het Zuiderzeebad (dat inmiddels een plaats heeft gekregen tegenover hotel Monopole) en de havendam. Alleen de dames krijgen een kleedhokje. Omdat geen afgebakend mannen- of vrouwengedeelte is aangegeven en toezicht ontbreekt, wordt er gemengd gezwommen. Die vrijheid is echter van korte duur. Al snel wordt er een geïmproviseerd

Wim Meyboom is geboren in Breda en woonde van 1948 tot 1966 in Harderwijk. Hij was een verwoed zwemmer en speelde van 1956 tot 1966 bij waterpolovereniging De Woelwaters. Zijn interesse voor Harderwijks zwemverleden werd gewekt toen hij in 2016 werd geïnterviewd voor een boek over zwembad De Sypel. Hij verzamelde daarna veel materiaal en dat resulteerde in een aantal artikelen. Dit keer gaat het over het Gemeentelijk Volksbad.

de linnen afscheiding aangebracht waarachter men zich kan verkleden; in zee bewaakt een rij paaltjes de goede zeden.

Bepaald hygiënisch zijn de omstandigheden niet: tussen de mannen- en vrouwenafdeling komt een open riool in zee uit. De zwemplaats is een noodmaatregel om tegemoet te komen aan de publieke verontwaardiging over de onveilige situatie aan de kust. Kempers geeft later toe dat de zwemplaats een mislukking was.

VOLKSBAD

In mei 1924 geven B en W de vereniging Zuiderzeepad langs informele kanalen in overweging een aanvraag in te dienen voor de exploitatie van een zogenoemd Volksbad. Voor dat Volksbad staat een bedrag van f 500 ter beschikking. Voorwaarde is dat de toegang voor iedereen betaalbaar of zelfs kosteloos is. De vereniging, niet van plan zijn eigen concurrent op te richten, wijst het verzoek af. Wel wordt de mogelijkheid geopend de toegangsprijzen te verlagen als de gemeente, in ruil daarvoor, afziet van een gemeentelijk badinrichting. B en W zien wel wat in het voorstel, maar de raad denkt daar anders over en geeft het college opdracht een gemeentelijk badinrichting te openen. De raad stelt f 500 ter beschikking voor het toezicht en de inrichting.

Ca. 1824 Volksbadhuis met linnen afscheiding

Eind mei 1924 wordt een advertentie geplaatst voor een badmeester en badvrouw, of echtpaar. Uit negen echtparen worden oud-kantoorbediende Evert Albertus Bosson en zijn vrouw Hendrika gekozen. Het gezamenlijk loon bedraagt 30 cent per uur met een maximum van 11 uur per dag. Het echtpaar stopt al na één seizoen Constant Désiré Van de Pitte en zijn vrouw Wilhelmina worden de nieuwe toezichthouders. Het echtpaar wil meer financiële zekerheid en bedingt een vast weekloon van 16 gulden. Het Volksbad opent op 1 juni. Het bad ligt recht tegenover de Vischpoort. Bij gebrek aan financiële middelen is de in-

richting sober. Er staat alleen een keet voor de badmeester. Kleedhokjes ontbreken. Het riool is 100 meter verplaatst in de richting van de havendam, maar zorgt onverminderd voor overlast. De toegang naar het bad loopt voor mannen over de Zeebrug en langs het Zuiderzeepad; voor vrouwen is een voetpad aangelegd vanaf de Vischpoort loodrecht op de kust. De toegang tot het Volksbad is voor Harderwijkers gratis; toeristen en andere dagjesmensen moeten betalen.

Ondanks het bijna Spartaanse karakter is het Volksbad populair. Dat komt natuurlijk ook omdat het bad gratis toegankelijk is. In 1926 trekt het in 93 dagen 25.269 bezoekers; een gemiddeld aantal van 271 per dag. Het grote aantal bezoekers is mede te danken aan het weer; het bad sluit pas op 25 september.

Ca. 1929 op de voorgrond het Volksbad; in de achtergrond het (Zuider) zeebad.

‘HUWELIJK EN SCHEIDING’

In 1927 wordt besloten f 250 uit te trekken voor acht verplaatsbare badhokjes. De post wordt gedekt door het heffen van vijf cent voor het gebruik ervan. Zij die niet wensen te betalen moeten zich achter de houten schutting, vervanger van de linnen afscheiding, verkleden. Vanuit de raad komt kritiek op het jaarlijks reserveren van grote bedragen: hier is sprake van oneerlijke concurrentie en dit is nadelig voor het Zuiderzeepad. Iemand stelt voor het noodlijdende Zeebad (dat is in de volksmond de naam van het Zuiderzeepad - red.), over te nemen en zo het voortbestaan van een zwemgelegenheid voor Harderwijk te waarborgen. Dat het Zeebad in nood verkeert komt doordat in 1925 het badhuis verloren gaat. Dit badhuis is opgeslagen in het magazijn van drukkerij Mooij aan de Vijhestraat. Een brand verwoest dit magazijn. In de gemeenteraad haalt een voorstel om het Zuiderzeepad over te nemen geen meerderheid. Maar burgemeester Kempers belooft desondanks de mogelijkheden ervan te onderzoeken.

Gemeentearchitect D. C. Tiemens krijgt de opdracht de situatie aan de Wellen te onderzoeken en adviseert aan de hand van zijn bevindingen het Volksbad over te dragen aan het Zuiderzeepad: gemeente en ondernemerschap is geen goede combinatie vindt hij. Per 1 mei worden beide badinrichtingen samengevoegd. Het Volksbad wordt dat jaar uitgebreid met nog eens vier kleedhokjes. Aan de herenkant zijn er nu twaalf en aan de vrouwenkant vier. Op het hoogtepunt in 1933 telt het Volksbad 35 kleedhokjes. Bij het Zuiderzeepad wordt een kiosk geplaatst voor de verkoop van versnaperingen en non-alcoholische dranken; zitjes en parasols bieden een smaakvolle aanblik.

In de loop van 1929 ontstaat er een verschil van mening. Het bestuur van het Zuiderzeepad heeft de gemeente de balansgegevens over 1928 van het Volksbad toegestuurd, maar B en W menen op grond van de overeenkomst ook recht te hebben op die van het Zuiderzeepad. Het bestuur weigert omdat het vindt alleen verantwoording verschuldigd te zijn aan de aandeelhouders. Gedurende het lopen de seizoenen wordt het contract gerespecteerd, maar aan het eind van het jaar wordt de samenwerking beëindigd. Beide baden leiden daarna weer een zelfstandig bestaan.

EIBERT DEN HERDER

Niet alleen over een fatsoenlijke zweminrichting wordt in de loop der jaren veel gepraat. Sinds de jaren twintig staat ook voortdurend de aanleg van een strand op de agenda. Na afloop van de raadsvergadering begin augustus 1921, vraagt raadslid Eibert den Herder burgemeester Kempers een strand aan te leggen ten westen van de havendam: “Te kwader ure zijn we ons mooie strand kwijtgeraakt en nu vormt het ‘Oosterstrand’ voor veelen nog een attractie, maar ‘t is zoo ver weg.” Weekblad De Harderwijker reageert: “[...] Laat de heer Den Herder dit „zaakje” vooral warm houden. Hij kan er op rekenen, dat zijn streven door velen gewaardeerd zal worden.” En dat is precies wat Eibert doet. Geen gelegenheid laat Den Herder onbenut om de noodzaak van een strand actueel te houden. Omdat de gemeente geen initiatief neemt, komt Den Herder in juni 1925 met het idee privé een halve hectare grond tussen de Zeebrug en de ijsbaan te kopen. Het terrein moet schuin aflopen in de richting van de zee en worden afgegraven; de vrijgekomen grond kan voor landaanwinning naast de havendam worden gestort. Zijn idee is dat het strandzand met kiepkarren vanaf het Beekhuizerzand wordt aangevoerd over een door de gemeente aan te leggen smalspoor. De onderneming kan worden gefinancierd met de opbrengst uit verhuur aan derden. Het ‘plan Den Herder’ wordt, na een negatief advies van de Commissie van Bijstand voor landerijen, een speciale raadscommissie, afgewezen.

STRANDCOMITÉ

September 1926 neemt de Middenstandsvereniging (1919), groot voorstander van een strand, het initiatief tot de oprichting van een zogenoemd Strandcomité: “er moet een strand komen om de bloei van Harderwijk te bevorderen.” Voorzitter wordt Eibert den Herder. In die tijd spelen twee kwesties. Het eerste is de aanleg van een stoomboothaven aan de Zeebrug voor de in 1925 opgerichte de N.V. Holland-Veluwe Lijn: de maatschappij is ontevreden over de ligging in de haven, te ondiep en te smal voor stoomboten. Den Herder ziet daarin de mogelijkheid ‘zijn strand’ alsnog te realiseren. Met het uitgebaggerde zand kan zonder al te veel kosten een strand worden aangelegd. Het strandcomité dient wel een overeenkomstig voorstel in, maar de Holland-Veluwelijn ziet van het plan af en kiest voor een plaats in de nieuwe haven. De tweede kwestie is de uitbreiding en verdieping van haven en vaargeul die Den Herder de mogelijkheid geeft zijn plan aan te passen: een strand tussen het Zuiderzeepad en de havendam met zand uit de nieuwe haven.

HARDERWIJKER STRAND

Eind januari 1930 valt het besluit het Volksbad openbaar te verpachten. Van de drie gegadigden is Van de Pitte met f 224,50 de hoogste bidder. Hij krijgt een huurcontract voor vijf jaar en omdat het Volksbad nu min of meer een privéonderneming is, is de toegang niet langer gratis.

Op het moment dat de havenwerken in een uitvoerend stadium komen dient Den Herder september 1932 een voorstel in. Dat voorstel komt er op neer dat er een overeenkomst gesloten moet worden met de aannemer van het baggerwerk. Den Herder vindt dat het baggerzand niet verderop in zee gestort moet worden, maar gebruikt moet worden om een strand op te spuiten tussen het Volksbad en de havendam. B en W vragen advies aan de Dienst Zuiderzeewerken. De dienst raadt de aanleg van een strand af. Het plan Den Herder wordt afgewezen.

Begin juni 1933 roepen de raadsleden Den Herder en Frans Poorter “namens eenige neringdoenden” de Harderwijkers op zich te verenigen in een ultimatum verzoek aan de gemeente om een strand. Eenenzestig Harderwijkers richten een verzoek aan de gemeente om naast de havendam een strand op te spuiten. B en W overleggen opnieuw met Zuiderzeewerken en daaruit blijkt dat de eerdere afwijzing op een misverstand berust. De dienst heeft helemaal geen bezwaar tegen de aanleg van een strand. Merkwaardig genoeg komen B en W nu zelf met een voorstel dat nagenoeg identiek is aan het plan Den Herder (op dat moment geen raadslid meer). De Harderwijker juicht: “De 28e juni is de dag van Den Herder geworden, want

niemand kan ontkennen dat ons oud-raadslid de vader der strand idee is geworden."

STRANDPAVILJOEN

Eind juli 1933 wordt begonnen met het opspuiten van zand uit de vaargeul. Het contract met Van de Pitte wordt op-

ca. 1935 Het strandpaviljoen van Wakkee. Het fraaie gebouw was voorzien van een groot aantal ramen.

gezegd en het Volksbad en strand worden april 1934 voor f 400 per jaar verpacht aan A.J. Wakkee. Van de Pitte en echtgenote blijven tot 1941 aan als badmeester en -vrouw. Een van de pachtvoorwaarden is dat Wakkee voor eigen rekening een theehuis moet plaatsen. Het zogenoemde Strand Paviljoen, gebouwd door timmerman-aannemer G. Visch Dzn, wordt op 30 juni 1934 geopend. Vervelend voor Wakkee is dat het strand dan nog niet klaar is. Een slechte egalisatie hebben modderpoelen veroorzaakt en het strand ligt vol stenen en puin. Bij het Volksbad en de badhokjes brokkelt de kust af, het gevolg van golfaanvallen op een vrij constant niveau na afsluiting van de Zuiderzee. Ook de toegangsweg naar het strand is nog niet klaar. Het seizoen 1935 begint ook nog eens slecht: door werkzaamheden van de gemeente kunnen Volksbad en strand pas later worden geopend. Reden voor Wakkee om te vragen de huursom van f 400 terug te brengen tot f 200. Veel raadsleden hebben begrip voor Wakkee's verzoek. Maar volgens burgemeester J. de Jong Saakes (1928-1941) lopen ondernemers nu eenmaal risico: het verzoek wordt afgewezen.

VERVAL

Het zit Wakkee niet mee. In 1936 gooien vandalen 85 ruiten van het paviljoen kapot; in 1938 gebeurt dat nog eens. Nu sneuvelen er 70 ruiten. Ook de strenge pachtvoorwaarden, in het bijzonder de zondagsluiting, hebben een negatief effect op de resultaten.

Het strand wordt slecht onderhouden door de gemeente. Het raakt steeds meer in verval en lijkt volgens een waarne-

Ca.1935 op de trap van het gemeentelijk Volksbad, het gezin van de bij vele Harderwijkers bekende Johan H. Driesenaar. In de jaren dertig verhuurde hij bij het Volksbad en Zeebad eigen gemaakte kano's en zeilbootjes (afbeelding pagina 13). foto Fred Driesenaar [foto's vrij van rechten]

mer "meer op een bleekveld dan een strand." Er wordt nu en dan wel wat zand aangevoerd, maar onvoldoende om het proces van aftakeling te stoppen. Wakkee heeft steeds meer moeite de pacht te voldoen. Zelf wijt hij dit vooral aan de zondagsluiting. Nadat een herhaald verzoek dat gebod op te heffen wordt afgewezen, ziet hij af van contractverlenging. Het paviljoen verkoopt Wakkee aan de ontwerper, timmerman Visch.

Dat jaar besluit de gemeente geen geld meer te steken in het strand.

In 1940 stelt raadslid Poorter vast dat het Volksbad aan bloedarmoede lijdt en ten dode is opgeschreven. En hij krijgt gelijk. Het bad opent, voor zover bekend, voor het laatst op 16 juni 1941. Opmerkelijk genoeg verschijnt op 2 mei 1942 nog een advertentie voor de verpachting van het Volksbad en strand, maar verdere informatie ontbreekt.

NASCHRIFT

Na 1945 is het opnieuw Den Herder die in 1947 met een ambitieus plan komt voor een strand met strandmuur en boulevard. Hij schrijft: "Dan wordt Harderwijk een 2e Scheveningen en Den Haag, zelfs nog mooier." Dat jaar nog vraagt zoon Frits den Herder aan het strand een stuk grond in erfpacht en beloofde er een sport- en speelveld van te maken met theehuis. De opmaat tot wat uiteindelijk uitgroeit tot het Dolfinarium uit de jaren zeventig. De zoons Den Herder bewijzen het uiteindelijke gelijk van hun vader. Harderwijk blijkt een geweldige trekpleister te zijn.

BRONNEN BIJ HET ARTIKEL

- Gelders Archief (digitaal) te Arnhem
- Streekarchivariaat Noordwest-Veluwe, Harderwijk
- Nationaal Archief, Den Haag
- Kadastrale atlas Gelderland 1832, deel Harderwijk, een publicatie van de Stichting Kadastrale Werkgroep Geldeerland, Velp 2001
- Delpher internetsite; gedigitaliseerde teksten uit Nederlandse kranten, boeken en tijdschriften.

Museum wil haar verhaal doortrekken naar de straat

Stadsmuseum kiest voor geheel nieuwe presentatie

tekst Jan Ruijne

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij is redacteur van het Vittepraetje en bestuurslid van Herderewich.

Tess Müller en Liam Dijkhuizen poseren voor fotograaf en kunstenaar Natasja Bennink. Bennink maakt aan de hand van foto's een beeld dat bij de Vischpoort komt te staan.

Foto: Natasja Bennink

Het Stadsmuseum aan de Donkerstraat maakt zich op voor de toekomst. Het museum wordt opnieuw ingericht en de geschiedenis wordt straks verteld aan de hand van twaalf onderwerpen. De verhaallijnen van die onderwerpen worden doorgetrokken naar de straat. Op historisch belangrijke plekken komen twaalf bronzen sculpturen te staan. Zij verwijzen naar de gekozen onderwerpen. Het is een concept wat volgens directeur Corien van der Meulen nog niet eerder in Nederland is beproefd

Als werktitel voor de nieuwe presentatie is gekozen voor 'Pension Harderwijk'. Bestuur, directie en een klankbordgroep hebben, samen met een extern bureau, gekeken naar de rode draad in de geschiedenis van Harderwijk. Daarbij valt op dat Harderwijk vooral een stad van passanten is. De Gelderse Academie kwam en ging, het Koloniaal Werfdepot drukte een eeuw lang een stempel op de stad maar verdween uiteindelijk ook. En zo zijn er meer onderwerpen aan te wijzen. Als kapstok is daarom gekozen voor 'Pension Harderwijk'. De gasten in een pension zijn er maar tijdelijk, het zijn passanten. Bewust is gekozen voor 'pension' en niet voor 'hotel'. Van der Meulen: "De geschiedenis van Harderwijk heeft een ruig randje. De term pension past beter dan het etiket hotel."

BEZOEKERS TREKKEN

In 2013 werd Corien van der Meulen benoemd tot nieuwe directeur van het Stadsmuseum. Vanaf het begin heeft zij zich ingezet om het museum nog duidelijker op de kaart te zetten. Zowel bij de

inwoners van Harderwijk, als bij de vele toeristen die de stad jaarlijks trekt. Ook vóór de komst van de nieuwe directeur werd er nagedacht over een andere, modernere presentatie van de collectie en het verhaal van de stad. Bezoekers die langs objecten schuifelen die in een vitrine staan uitgesteld met daarnaast een 3-regelig verklarend tekstje, het is niet meer van deze tijd. Een museum moet niet naar binnen gekeerd zijn als bewaker van een collectie, het moet naar buiten treden en het verhaal van de stad vertellen. Maar hoe doe je dat? En hoe kom je aan geld om dat doel te verwezenlijken? Een nieuw concept neerzetten is een ingrijpende operatie. Daar komt veel bij kijken. De meeste musea zijn ook niet in staat om een dergelijke metamorfose zelfstandig uit te voeren. Meestal wordt er gebruik gemaakt van de diensten van een extern bureau. In Nederland is een handvol bureaus in staat om een transformatie in goede banen te leiden. Het Stadsmuseum koos voor het Amsterdamse bureau XPEX Experience Experts.

DE TWAALF SCULPTUREN

1. **De Madam.** Zij is de eigenaresse van het pension en verbeeldt de gastvrijheid van Harderwijk. Eeuwenlang heeft de stad groepen mensen zien komen en gaan. De Madam oogt vriendelijk, maar heeft een pikant randje. Een verwijzing naar het ruige karakter van de stad. Het beeld dat bij haar hoort is een lippenstift die buiten op de vensterbank van het Stadsmuseum lijkt te zijn achtergelaten.
2. **De zwarte soldaat.** Staat model voor Harderwijks rijke militaire verleden. De sculptuur van twee zwarte handen die een hoopje rode aarde vasthouden, verwijzen naar de rode aarde van Ghana, het thuisland van de soldaat. Het beeld komt te staan bij de voormalige kazerne aan de Smeepoortstraat.
3. **De spion.** Na de oorlog werd een onderdeel van de militaire inlichtingendienst gehuisvest in de kazerne aan de Smeepoortstaat. De spion wordt gesymboliseerd door een in brons uitgevoerde, opgevouwen Pravda. De Pravda was een Russische krant en de spreekbuis van de machthebbers in het Kremlin. De Russen werden na de oorlog door de Hollanders bespioneerd.
4. **De muntmeester.** Derde en laatste sculptuur bij de voormalige kazerne. In de vijver bij het Blokhuis komen bronzen munten te liggen. De muntmeester staat model voor de Gelderse munt. Eeuwenlang zijn hier munten geslagen.
5. **Ezechiël de Lange.** Deze bekende Joodse Harderwijker wordt bij de voormalige synagoge geplaatst. Het wordt een prachtig beeld van een man die speelt op een onzichtbare viool. Juist de verdwenen viool benadrukt de leegte die achter is gebleven nadat de Joodse gemeenschap is weggevoerd.
6. **De non.** Staat model voor het rijke religieuze leven. Haar beeld krijgt een plek op het Kloosterplein; te zien zijn haar handen die een rozenkrans vasthouden. Naast de historie van de kerken en de kloosters wordt dit thema ook benut om te vertellen over de Beeldenstorm, de Reformatie en hoe verschillende religies ook vandaag de dag in Harderwijk naast elkaar kunnen bestaan.
7. **De ondernemer.** Dit wordt een bankje met een heel bijzondere leuning. Het bankje komt te staan op de Markt. Harderwijk is ook een stad van ondernemers -denk aan Eibert den Herder en zijn zonen- dit bankje wordt gebruikt om hun verhaal te vertellen.
8. **De weeskinderen.** Via dit voor het Burger Weeshuis geplaatste beeld wordt het verhaal verteld van de armen en de weeskinderen. De sculptuur bestaat uit een schaap op wieltjes, voortgetrokken door een touw, kinderspeelgoed dus.
9. **Agatha van Deventer.** Zij heeft, samen met haar vader Ewold van Delft, de schilderijen aangebracht in de gewelven van de Grote Kerk. De schilderijen zijn kort voor de Beeldenstorm van 1566 aangebracht en zijn uniek in Nederland. De sculptuur komt op het Kerkplein en bestaat uit bronzen verfspetters in de kleuren zoals die ook in de gewelven te vinden zijn.
10. **De student.** Staat model voor de geschiedenis van de Gelderse Academie (1648 – 1803), in de volksmond beter bekend als de Universiteit van Harderwijk. Hier is gekozen voor een prachtig beeld: een snijtafel met daarop verschillende medische gereedschappen, een boek, een schedel. Deze sculptuur komt te staan bij het Marius van Dokkumuseum, vroeger de snijkamer van de medische faculteit van de Academie.
11. **De koggeknicht.** Hij verbeeldt het Hanzeverleden. Bij deze figuur hoort het Hanzepaardje, dat op drie keer de ware grootte op een sokkel komt te staan in het nieuwe park bij de Wijde Wellen.
12. **De vissersvrouw.** Staat uiteraard model voor het vissersverleden. Een jonge vissersvrouw kust haar man omdat hij naar zee gaat. Het beeld komt te staan bij de Vischpoort en twee echte Harderwijkers – Tess Müller en Liam Dijkhuizen – hebben model gestaan

De spion, de vissersvrouw, de scheepsjongen en de schilderes: ze verbeelden de verschillende personen die bezoekers in het museum tegen kunnen komen.

Samen bedachten ze het concept voor Pension Harderwijk.

Met het door XPEX samengestelde 'bidbook' in de hand werden fondsen aangeschreven om de middelen binnen te halen die nodig zijn voor de nieuwe presentatie. De aangeschreven fondsen reageerden positief. Het Mondriaan Fonds, Het Prins Bernhard Cultuurfonds, Stichting het Burger Weeshuis Harderwijk en de provincie Gelderland kwamen met financiële toezeggingen. Grote klap was de donatie van 350.000 euro van de Bank-Giro loterij in februari 2019. In totaal is er zeven ton beschikbaar voor de nieuwe inrichting. Geld voor de nieuwe inrichting is er dus. Maar dat is niet voldoende. Want het museum zelf is ook dringend aan een grondige renovatie toe. Verduurzaming is daarbij het sleutelwoord. De zolder wordt beter geïsoleerd, de gipszaal wordt opgeknapt, vloeren worden vervangen, systeemplafonds verdwijnen. Ook bevatten veel ramen nu nog enkel glas. Dat moet dubbel glas worden, met respect voor de historische, in roeden verdeelde raampjes. In april van dit jaar heeft de gemeenteraad groen licht gegeven voor een verbouwing van 1,8 miljoen euro. Dat betekent dat, na een lange aanloop, de transformatie van het museum nu van start kan.

HET NIEUWE INTERIEUR

Hoe ziet het interieur van het Stadsmuseum er straks uit? Bezoekers komen de hal binnen en kunnen dan naar de filmzaal. Daar is een introductie te zien over de twaalf onderwerpen. Vervolgens stapt de bezoeker naar een tweede zaal, de Salon, waar een kennismaking volgt met zes van de twaalf 'pensiongasten'. Bezoekers kunnen straks bij hen aan tafel zitten, een spel spelen, naar ze luisteren of anderszins te weten komen wie zij zijn en wat ze te vertellen hebben. Wie na deze introductie meer wil weten kan doorlopen naar eerste verdieping en de zolder. Op de eerste verdieping vindt de bezoeker nog eens zes 'pensiongasten'. De zolder wordt ingericht als plattegrond. Ook worden aan de hand van objecten uit de collectie zes thema's uit de historie van Harderwijk belicht. Enkele van deze zes thema's staan los van onderwerpen die verbeeld worden door de twaalf pensiongasten, andere thema's zorgen juist voor verdieping. Zo is er bijvoorbeeld aandacht voor Hanze en visserij (sluit aan bij zowel de koggeknicht als de vissersvrouw) en voor Harderwijk als militaire stad (dit sluit aan bij de personages van de spion en de soldaat). Het bezoek aan de begane grond is gratis, wie

De vissersvrouw

GHANESE SOLDATEN LIEPEN DOOR HARDERWIJKS' STRATEN

De nieuwe presentatie biedt de mogelijkheid om minder bekende onderwerpen over het voetlicht te brengen. Zo weten maar weinig Harderwijkers dat in de negentiende eeuw zo'n drieduizend Ghanese soldaten door Harderwijks' straten hebben gelopen. Dat zit zo: in Harderwijk heeft een eeuw lang het koloniaal werfdepot gefunctioneerd. Rekruten werden in Harderwijk getraind alvorens ze naar de koloniën werden gezonden. Een nieuwe lichte militairen vertrok destijds per schip vanuit Harderwijk naar de oost. Dat schip maakte een tussenstop bij Fort Elmina in Ghana, tot 1872 een Nederlandse kolonie. Hier stapten ter plekke getrainde Ghanese aan boord. Ze kregen een Nederlandse naam en waren gelijkwaardig aan de overige soldaten. Na het vervullen van hun 'diensttijd' moesten de Ghanese, net als de andere militairen, verplicht naar Harderwijk voor de administratieve afwikkeling. De ex-soldaten moesten op eigen gelegenheid terugreizen naar Ghana.

kies voor meer verdieping betaalt entree. Over de bewegwijzering van de twaalf locaties in de binnenstad wordt nagedacht. Het kan zijn dat bezoekers van het museum een routeboekje meekrijgen. Maar het kan ook zijn dat gebruik wordt gemaakt van een app, die op de smartphone te installeren is.

STAD VAN PASSANTEN

De onderwerpen die in het museum aan bod komen, worden doorgetrokken naar de beelden in de stad. Beeldhouwer Natasja Bennink uit Ezinge, Groningen, heeft de opdracht gekregen om twaalf bronzen sculpturen te maken. Dat kunnen personen zijn, maar dat hoeft niet. Zo komen er in de viiver bij het voormalige Blokhuis bronzen

De scheepsjongen

'HET MUSEUM IS VAN DE STAD'

Het Stadsmuseum streeft er al jaren naar om de drempel voor bezoekers laag te houden. Zo zijn de wisseltentoonstellingen, van vaak lokale kunstenaars, gratis te bezoeken. Curator Sophie van Steenderen: "Bij het museum heerst heel sterk het besef dat wij een museum zijn in de stad, van de stad en voor de stad." Op elk redelijk verzoek wordt dan ook in principe 'ja' gezegd. Een lezing organiseren? Ja hoor, dat kan. Een trouwerij houden? Geen probleem. Sophie: "De lage drempel is mede bedoeld om iedere Harderwijker zich thuis te laten voelen in het museum. Met de nieuwe presentatie van de vaste collectie en met de beelden in de stad gaan we die band nog hechter en inzichtelijker maken."

De schilderes

munten te liggen, een verwijzing naar de Gelderse Munt. Van der Meulen: "Alles wat wij in het museum te vertellen hebben is in de directe omgeving te zien." Zo komen er onder andere beelden bij het vroegere koloniaal werfdepot, bij het Marius van Dokkummuseum, op het Kerkplein en bij de voormalige synagoge. "De sculpturen moeten mensen verrassen. Vergelijk het met de Stolpersteine, de struikelstenen die geplaatst zijn voor de huizen waar voor de oorlog Joden woonden. Je komt ze plotseling tegen. Het moet mensen aan het denken zetten. Wat is hier gebeurd? Dat effect hopen wij met onze sculpturen ook te bereiken." De sculpturen worden in de loop van volgend jaar geplaatst. Als het museum opent zijn nog niet alle kunstwerken voltooid. Eén presentatie staat al wel vast: op Valentijnsdag gaat het beeld (of de sculptuur, zo men wil) van een vissersvrouw in première. Het aardige hiervan is dat twee Harderwijker jongeren onlangs voor dit beeld hebben geposeerd. Dit beeld komt te staan bij de Vischpoort. Het museum is sinds 1 september gesloten. Het komende half jaar ondergaat het gebouw een ingrijpende renovatie. Tegelijkertijd wordt er gewerkt aan de nieuwe presentatie. Directeur Van der Meulen en curator Sophie van Steenderen denken dat het Stadsmuseum in het voorjaar van 2021 heropent.

Foto: Gert Morren

interview Lex Schuijl

Lex Schuijl is oud-militair, journalist, schrijver van boeken over militaire geschiedenis en redacteur van het Vittepraetje.

Gerdien Morren 25 jaar stadsgids in Harderwijk

Sinds 4 februari 1996 is Gerdien Morren werkzaam als stadsgids en zij begon bij de Stadsrondleidingsdienst in de Kleine Marktstraat. "Na de samenvoeging in 1996 werd ik gids bij het Gilde van Harderwijker Stadsgidsen. We zijn momenteel met 18 stadsgidsen en er zijn 3 gidsen in opleiding."

LEUKE HOBBY

"Het geven van rondleidingen is een ontzettend leuke hobby. Ik vertel graag over de stad met z'n unieke monumenten. Met name over de Grote Kerk, het Oude Stadhuis en de Gelderse Academie. Iedere gids heeft weer z'n eigen voorkeuren en dat maakt ook dat stadswandelingen altijd weer anders zijn. Iedere gids doet het op z'n eigen wijze. Zo zijn er ook gidsen die juist graag weer uitgebreider over bijvoorbeeld de visserij of de verdedigingswerken vertellen. Daarom is elke wandeling uniek en wij draaien zeker geen standaardverhaal af. Bovendien kijken we ook naar de groep, dat kunnen schoolkinderen zijn maar ook een familiereünie of bedrijfsuitje."

ACHTERGRONDINFORMATIE

Bij de Grote Kerk vertel ik met de oude stadsplattegrond in de hand over Selhorst en de St. Nicolaaskerk. Van de verschillende bouwstijlen van de kerk hebben we ook plattegronden, als kapel en nog met de toren. In de kerk vertel ik graag over de prachtige, authentieke schilderijen, de reformatie en

de restauraties. Ook de oude raadzaal is uniek met het goudleerbehang en houtsnijwerk. Na de restauratie is het Oude Stadhuis ook een prachtige locatie om mensen te ontvangen bij de TIP en de wandeling daar te starten. Over de Gelderse Academie, de Hortus en de studenten vertel ik onder de prachtige oude ginkgoboom. Veel mensen zijn verbaasd te horen dat Harderwijk een universiteit gehad heeft. Dat is ook het geval met de Hanze, voor velen verrassend om te horen dat Harderwijk lid was van de Hanze.

Verder is er ook veel over het hedendaagse Harderwijk te vertellen: het Waterfront, de Boulevard, Strandeiland en Wijde Wellen. De slogan Heerlijk Harderwijk die zo toepasselijk is met de vele horeca mede waardoor de stad zo zeer de moeite van een bezoek waard is. Het heden en verleden zijn een prachtige mix. Sinds 15 juni 2020 zijn we met kleine groepen van max. 6 personen weer begonnen met stadswandelingen. Daar zijn we heel blij mee!

POLITIEKE INTERESSE

Sinds 2018 zit ik in de gemeenteraad van Harderwijk, in die hoedanigheid ben ik bij veel ontwikkelingen die plaats vinden betrokken. Ik ga graag in gesprek met inwoners die problemen ervaren of ideeën hebben over hoe het beter kan. Het geeft veel voldoening om iets te kunnen betekenen voor Harderwijk en Hierden, zowel voor bewoners van de gemeente als voor bezoekers."

tekst **Karel Uittien**

Karel Uittien doet veel onderzoek naar de geschiedenis van Harderwijk. Hij heeft vele functies bekleed binnen Herderewich en is ook erelid.

De Militaire Willemsorde

Uit onderzoek blijkt dat op de Begraafplaats Oostergaarde in Harderwijk 40 personen zijn begraven die drager waren van de Militaire Willemsorde. In het kader vindt u een nadere uitleg over deze orde.

In de tabel ziet u een overzicht van die in Harderwijk begraven personen. Zoals uit die tabel blijkt zijn dit over het algemeen militairen die hun onderscheiding te danken hebben aan hun inzet tijdens de Tiendaagse Veldtocht in 1831 of aan hun optreden in Nederlands-Indië in de 19^e eeuw.

De in Harderwijk begraven ridders hebben de eervolle onderscheiding vaak met gevaar voor eigen leven verdiend.

Hoewel, er zijn uitzonderingen. Zo is er een bijzonder verhaal van zo'n onderscheiden militair.

Hij was in het toenmalige Nederlands-Indië op patrouille. Ze liepen in een ganzenpas door een sawah en hij was als brenschutter de laatste loper. Achter hem reed alleen nog de materiaalwagen, een 1-tonner ook wel Web genoemd. Plotseling werd de patrouille vanuit omringende bomen van alle kanten door sluipschutters (ook wel peloppers genoemd) onder vuur genomen. Hij dook gelijk onder de 1-tonner, stelde zijn wapen op en begon te vuren. De commandant van de patrouille zag zich echter tegen een overmacht geplaatst en beval terug te trekken. Onze man bleef vuren tot zijn maten veilig waren en zijn munitie was vershoten.

Voor deze heldendaad kreeg hij de Militaire Willemsorde. In vertrouwen heeft hij echter verteld dat hij ook graag de benen had genomen maar de

banden van de Web waren lek geschoten waardoor het differetieelklokhuis in zijn pukkel was gezakt. Hij zat daardoor muurvast en kon geen kant meer op.

Indien u nader onderzoek zou willen doen naar één van de militairen in de tabel, dan kunt u contact opnemen met de redactie. De informatie in de tabel is groter dan hier is weergegeven.

De Militaire Willems-Orde (MWO) is een Nederlandse militaire onderscheiding en ook de oudste en hoogste Nederlandse ridderorde. De orde werd op 30 april 1815 ingesteld door koning Willem I en is genoemd naar Willem met de Hoorn, de eerste prins van Oranje, die leefde aan het eind van de 8^e eeuw. Overigens is deze Willem geen bloedverwant van 'onze' Willem van Oranje. De orde wordt door de koning verleend voor daden die getuigen van moed, beleid en trouw. Hij wordt door de koning toegekend aan individuele militairen of aan eenheden voor hun buitengewone inzet.

Er zijn 4 rangen in deze orde: ridder grootkruis, commandeur, ridder 3e klasse, ridder 4e klasse. De meest toegekende onderscheiding is die van ridder 4e klasse.

Totaal is de MWO ongeveer 6200 toegekend, waarvan er zo'n 2000 zijn toegekend in de eerste helft van de 19^e eeuw.

De eerste circa 1000 onderscheidingen waren voor officieren en soldaten die gestreden hadden in de oorlogen, die Napoleon voerde tijdens zijn 2^e periode als keizer: de Slag van Quatre-Bras (16 juni

1815) en de Slag bij Waterloo (18 juni 1815). Daarna zijn er ongeveer 850 onderscheidingen uitgereikt aan manschappen, die hadden meegedaan aan de Tiendaagse Veldtocht, die in augustus 1831 werd gehouden om de Belgische opstand neer te slaan, en aan de verdediging van de citadel van Antwerpen.

Na de Belgische opstand zijn Nederlandse militairen vooral actief geweest bij talloze schermutselingen, opstanden en veroveringsoorlogen in Nederlands-Indië, zoals de Javaoorlog, de opstand op Lombok, de oorlog tegen Atjeh. De koloniale troepen waren in Nederlandse ogen helden. Dat het Nederlandse optreden soms neerkwam op oorlogsmisdaden drong niet in Nederland door.

Totaal zijn er tussen 1850 en 1940 ongeveer 4000 onderscheidingen uitgereikt.

Vanaf 1940 bedraagt het aantal onderscheidingen circa 200.

In de 20^e eeuw leverde het dappere, maar kansloze verzet van de Koninklijke Marine en het KNIL tegen de Japanse invallers in toen nog Nederlands-Indië ook een aantal onderscheidingen op.

Ook de inzet van veel militairen aan het begin en het einde van de 2^e Wereldoorlog, maar ook die van veel verzetsmensen, werd beloond.

De laatste grotere groepen, die een onderscheiding kregen, waren militairen die meededen aan de politionele acties in Nederlands-Indië tussen 1946-1949 en de Koreaoorlog aan het begin van de vijftiger jaren van de vorige eeuw.

Vanwege de zeldzaamheid waarmee de Militaire Willemsorde tegenwoordig wordt toegekend, zijn er van de weinige persoonlijke dragers in 2020 nog maar 4 in leven, waarvan de laatste drie pas recentelijk in de orde zijn benoemd.

DRAGERS MILITAIRE WILLEMSORDE BEGRAVEN IN HARDERWIJK

Voornamen	Achternaam	Geboortedatum	Geboorteplaats	Overlijdensdatum
Johan	Alexander	±1834	Port-au-Prince	3 mei 1864
Lambertus Josias	Barre	24 jan 1791	Maastricht	24 dec 1876
Koert	Bavinck	7 jan 1926	Bandoeng	9 juli 1986
Willem Hendrik	Bijleveld	20 okt 1826	Loosduinen	25 april 1872
Leendert	te Boekhorst	9 sept 1823	Bergh	13 mei 1870
Nicolaas	Busser	1 okt 1812	Groningen	18 apr 1852
Franciscus Hubertus	Croes	11 dec 1790	Veere	31 dec 1855
Nicolaas	Dell	-- -- 1814	Echternach	3 mrt 1870
Klaas	van Driesten	12 juni 1783	Groningen	7 aug 1855
Franciscus Gerardus Maria	Engel	30 juli 1795		7 jan 1815
Johannes Leonardus	Engel	30 juli 1793	Breda	11 jan 1843
Philippus	Ernst	2 mrt 1821	Arnhem	11 aug 1874
Joannes	Germans	29 aug 1790	Geertruidenberg	12 dec 1844
Joannes Jacobus	Gerreman	12 mrt 1790	Geertruidenberg	23 dec 1844
Franciscus Isodorus	van Ghendt	10 mei 1827	Gent	14 dec 1873
Jürgen Heinrich Gottlieb	Gors	5 sept 1801	Lüneburg	2 juni 1839
Hermanus Heinrich	Groskamp	5 juli 1802	Zwolle	3 febr 1885
Dominicus	van Haesebrouck	22 febr 1805	Figham (België) Tiegem	3 juli 1859
David	Henzi	12 april 1798	Meunberg (Zwitserland)	23 sept 1836
Jan Gerhard	Hobrecker	14 aug 1818	Amsterdam	14 febr 1887
Abraham	van Holy	7 febr 1815	Amsterdam	26 febr 1866
Jan Gerhard	Jobse	15 mrt 1830	Meliskerke	26 juli 1894
Harmen	Klumper	21 dec 1807	Ruurlo	3 juni 1871
Jacob	Krommenhoek	12 aug 1838	Schiedam	mrt 1872
Andries Hendrik	Lamferkamp	13 okt 1776	Rotterdam	25 jan 1834
Antoine Joseph	de Maitre	10 febr 1797	Ath (Henegouwen (B))	8 dec 1854
Charles Johannes Fredericus	van Malm	3 apr 1809	Vlissingen	29 febr 1892
Jan Cornelis	Noot	12 febr 1795	Brielle	27 mei 1867
Cornelis	Polderdijk	18 april 1819	's-Heerenhoek	8 jan 1855
Haije	Robijn	20 sept 1859	Harlingen	24 juni 1912
Francois Jean	Ros	6 apr 1815	Brugge	16 juli 1867
Johannes Adolphus	Smulders	21 sept 1804	Den Bosch	8 sept 1867
Paul Gustaaf	Vanhoutte	4 apr 1847	Izeghem (B)	6 sept 1887
Tabe (of Fabe?)	Verwind	24 aug 1825	Leeuwarden	26 apr 1864
Gijsbert Johan	Welling	16 aug 1824	Amersfoort	16 febr 1861
Hendrik S	Wolters	31 mrt 1797	Deventer	2 febr 1825
Friedrich	Wuthrich	17 okt 1830	Aarberg	8 mrt 1899
Thomas	Ziegenhardt	21 dec 1827	Den Bosch	5 juni 1881
R.D.W.	Koops	?		
J.B.	Ponstijn	?		

tekst **Jan Ruijne**

Jan Ruijne is journalist en historicus. Hij is redacteur van het Vittepraetje en bestuurslid van Herderewich.

Prior Klaas Fongers en schrijver Martijn Pijnenburg bij kasteel De Essenburgh in Hierden

Rijke baronnen en bezitloze paters: de historie van De Essenburgh

In de laadbak van een vrachtauto arriveren ze in Hierden, de paters norbertijnen uit Heeswijk. Doel van de reis: het kasteeltje De Essenburgh opknappen. Het in verval geraakte kasteel en landgoed wordt hun nieuwe onderkomen. De komst van de katholieke paters zorgt in het conservatieve, reformatorische Hierden van 1950 voor een ware cultuurschok. Nu, zeventig jaar later, is het verhaal van de paters opgetekend door historicus Martijn Pijnenburg.

Dat verhaal maakt onderdeel uit van het boek 'Rijke baronnen en bezitloze paters. 375 jaar landgoed De Essenburgh', dat in april is verschenen. De auteur beschrijft hierin de geschiedenis van het landgoed vanaf het ontstaan in de 17e eeuw. Het zijn de huidige paters die Martijn tien jaar geleden hebben gevraagd het boek te schrijven. Veel documenten, artikelen en boeken waren al door de paters verzameld. Maar het ontbrak aan een schrijver die de historische feiten in een samenhangend verhaal kon vertellen. Dat is nu gebeurd.

MYTHEN EN FEITEN

In zijn boek rekent de schrijver af met de mythe dat kasteel De Essenburgh gebouwd is op de fundamenten van het kasteel Bekenburg. Ook plaatst de auteur veel gebeurtenissen in perspectief. Zo zou volgens overlevering de laatste jonkheer een losbol zijn geweest, die in een woedeaanval het hele familiearchief in zijn tuin verbrandde. Maar de schrijver laat zien hoe de nieuwe belastingregels van de overheid alle landgoedeigenaren

in Nederland in een lastige positie plaatste. Zo moest jonkheer Heribert in 1922, na de dood van zijn moeder, maar liefst 500.000 gulden aan successierechten betalen. Dat geld was er niet. Het bezit van Heribert bestond uit land en goederen. Er was geen geld. Dat de jonker het archief uit woede heeft verbrand kan waar zijn, maar de reden is dus niet dat hij het landgoed had verkwaanseld. De nieuwe belastingregels van 1917 deden hem de das om: hij moest De Essenburgh verkopen.

Die verkoop gebeurde in twee termijnen. Eerst werd in 1924 een groot deel van het land geveild. Drie jaar later volgde ook het kasteel, de tuin en de villa Klein Essenburgh. De verkoop had grote gevolgen. Het landgoed werd in kavels geveild, de samenhang ging verloren. De teloorgang van De Essenburgh leidde tot veel discussie, ook op nationaal niveau. Natuurlijkhebbers startten een lobby die in 1928 leidde tot de aanname van de Natuurschoonwet. Deze wet moest voorkomen dat landgoederen in stukjes werden verkaveld. De wet loste niet alle problemen op, maar toch konden veel landgoederen worden gered door de bijgestelde regels.

OORSPRONG

Lang is gedacht dat De Essenburgh haar naam ontleende aan het geslacht Van Essen. Deze familie genoot eeuwenlang veel aanzien en bezat landgoederen als De Schaffelaar in Barneveld en Vanenburg in Putten. Maar Pijnenburg stelt dat de Van Essens niet aan de wieg van De Essenburgh hebben gestaan. Hij zoekt de oorsprong

bij twee families: de Van Haeftens en de Coolwagens. Hij beargumenteert dat ook uitvoerig. Het voert hier te ver om dat uit te leggen. Belangrijk is dat er nu een nieuwe theorie op tafel ligt.

Bijna 250 jaar lang wordt De Essenburgh bewoond door diverse vooraanstaande families. Vooral de families Westervelt en Sandberg hebben hun stempel op het landgoed gezet. Zij hadden veel invloed in het dorp Hierden, maar ook in Harderwijk. Het grondbezit was enorm. In de negentiende eeuw wordt wel gezegd dat als baron Sandberg naar Duitsland wil lopen, hij dat gewoon over zijn eigen grond kan doen. De Sandbergs blijven tot 1927. Daarna verwisselt het landgoed enkele keren van eigenaar, totdat zich in 1950 de huidige eigenaar meldt: de abdi van Heeswijk.

DE PATERS KOMEN

Het zwaartepunt van het boek ligt op de laatste 70 jaar. Voor het eerst is nauwgezet de komst van de norbertijnen gereconstrueerd. Het verhaal in een notedop: in de eerste helft van de twintigste eeuw melden zich veel jongemannen aan bij de abdi in Heeswijk. Deze abdi kan de toestroom niet verwerken. Uitbreiding op het bestaande abdijterrein is onmogelijk. De norbertijnen moeten op zoek naar een tweede locatie. Dat wordt De Essenburgh in Hierden. Het kasteeltje is er na jaren van verwaarlozing slecht aan toe.

In februari 1950 wordt het kasteel aangekocht. Op 11 juli leest de abt in Heeswijk de twintig namen voor van de paters die naar Hierden gaan om daar een nieuwe gemeenschap te stichten. Saillant detail is dat geen van de paters vooraf op de hoogte is gesteld, ze worden compleet verrast door de mededeling van de abt. Maar het is binnen de gemeenschap uitgesloten om je ongenoegen te uiten. De abt heeft gesproken en de paters hebben het maar uit te voeren.

Het is geen fraaie start. Maar kort daarna vertrekken vier kwartiermakers naar Hierden om het kasteel bewoonbaar te maken. "Het kasteel is uitgewoond en leeg", zo schrijft Pijnenburg, "Het is niet ingericht om als klooster te dienen, met alle functies die nodig zijn voor een volwaardig kloosterleven. Met de komst van twintig norbertijnen moeten er naast gemeenschappelijke ruimtes als een kapel, eet- en recreatiezaal, leslokaal en bibliotheek ook nog eens twintig eigen kamers voor de kloosterlingen worden gerealiseerd. Er is op het kasteel geen meubel te vinden. De leidingen zijn kapot en versleten. Er is elektrische verwarming, met door het huis grote porseleinen stopcontacten om de radiatoren op aan te sluiten, zelfs een eigen transformatorhuisje, maar alle elektrische leidingen zijn verroest en de bedrading is kapot. Niets werkt zoals het zou moeten."

Toch lukt het de kwartiermakers om er een enigszins leefbaar geheel van te maken. Op 21 augustus gaat een eerste groep confraters, gezeten in de laadbak van een vrachtauto, met een karrevracht aan tweedehands meubelen naar Hierden. Een tweede transport volgt. Maar op 31 augustus wordt een derde transport door de verkeerspolitie van de weg gehaald: het was een volstrekt onveilige manier van reizen. Na veel inspanning lukt het uiteindelijk om de Essenburgh te meubileren. Op 30 november 1950 wordt het huis ingezegend door abt Milo van Ondersteijn.

KASTEELVROUWE BELEEF WEINIG PLEZIER AAN DE ESSENBURGH

Een mooi voorbeeld van een anekdote die door auteur Pijnenburg in een historische context wordt geplaatst is het verhaal van de laatste particuliere bezitter van De Essenburgh, dr Jeanne Goekoop. Zij koopt het landgoed in 1929 en besluit tot een ingrijpende renovatie van kasteel en landgoed. In het collectieve geheugen van de oudere Hierdenaar staat zij bekend als lastig, eigenzinnig en arrogant. Ze laat een muur bouwen om de dorpsbewoners maar niet te hoeven zien, ze maakt met iedereen ruzie en ze heeft -tot overmaat van ramp- een valse hond die zonder aanleiding passerende dorpsbewoners aanvalt. Maar dat is niet het hele verhaal. Veel minder bekend is dat Jeanne Goekoop (1877-1946) de eerste vrouwelijke doctor in de kunstgeschiedenis ter wereld was. Jeanne is een intelligente vrouw. Zij heeft gestudeerd in Leiden, Parijs en Berlijn. Met het kapitaal dat haar in 1914 overleden echtgenoot haar nalaat koopt en restaureert zij De Essenburgh. Het levert veel Hierdenaren werk op. In Harderwijk is zij een graag geziene gast. Zij heeft zitting in het comité dat de grootse viering van het 700-jarig bestaan van de stad organiseert. Het giga vuurwerk aan het eind van de festiviteiten wordt door haar bekostigd. Inderdaad, zij heeft een moeizame relatie met de dorpsbewoners van Hierden en raakt in talloze rechtszaken verward. Maar de Hierdenaren gaan daarbij niet vrijuit. Het lijkt vooral een botsing van culturen: de mondaine grande dame uit Den Haag begrijpt de conservatieve, traditionele en met religie doordrenkte levensstijl van de Hierdenaren niet. En vice versa. In 1935 verlaat Goekoop De Essenburgh. Zij sterft elf jaar later in Breda. De Essenburgh heeft zij dan al verkocht.

De pioniers die in 1950 naar Hierden kwamen.

Ondertussen hebben de Hierdenaren de paters in hun witte habijten door het dorp zien lopen. De lezer moet zich voorstellen: in het reformatische dorp waar bijna iedereen in het zwart was gekleed doken opeens katholieke paters op, gekleed in witte habijten en met op hun hoofd een witte bonnet. Het is te leuk om niet te vermelden: de boeren klaagden dat hun koeien minder melk gaven omdat er 'witte spoken' door het dorp liepen.

Hard aan het werk om het kasteeltje bewoonbaar te maken, zomer 1950.

Maar de scepsis- en soms zelfs regelrechte vijandigheid tijdens die eerste maanden verdwijnt in de jaren daarna. De paters zijn gastvrij, hulpvaardig en niet wereldvreemd, zoals hun kleding doet vermoeden.

Dorpsbewoners mogen het kasteel bezoeken. De plaatselijke atletiekvereniging krijgt toestemming om de kasteelvijver als ijsbaan in te richten. Menig Hierdenaar heeft bij De Essenburgh leren schaatsen. Ook het voetbal blijkt een verbindende factor. Het zijn vooral de broeders die als bruggenbouwers fungeren, zij doen het praktische werk op het landgoed, zij leggen de contacten met de dorpelingen.

De paters ondertussen houden zich bezig met het geestelijk welzijn van hun medemens. Ze dragen in Harderwijk de mis voor in de kapel van het Pius-ziekenhuis en de parochiekerk. In de wijde regio worden de paters ingezet als assistenten van de pastoors. Zij doen daarmee ervaring op in de liturgie en het toedienen van de sacramenten. Kortom, langzamerhand raken paters en broeders steeds meer ingebed in de plaatselijke gemeenschap.

In de laatste 70 jaar is er op het terrein van De Essenburgh veel veranderd. Het kasteeltje is nu een hotel. Het

handjevol overgebleven paters resideert in het naastgelegen koetshuis, dat in 1958 is verbouwd tot een klooster met 31 kamers. De vroegere boerderij is nu cursus- en ontmoetingsruimte. Achter het koetshuis, aan de overzijde van de gracht, bevindt zich een tweede klooster. Het is Mariëngaard, de communiteit van vrouwen-norbertijnen. In de jaren tachtig blijkt dat vrouwen zich aangetrokken voelen tot de levenswijze van de norbertijnen. Opname in de bestaande kloostergemeenschap is niet mogelijk. Maar door een eigen communiteit te stichten komt een nauwe samenwerking met de broeders en paters tot stand. De abt geeft daarvoor toestemming. Het gebouw is in 1994 gereed.

TOEKOMST

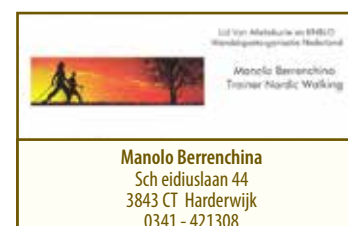
Inmiddels zijn er nog maar een handjevol norbertijnen. Er is vrijwel geen nieuwe instroom. De meeste mannen en vrouwen zijn oud. Het onderhoud van het landgoed wordt gedaan door vrijwilligers. Hoe moet het verder met De Essenburgh? In een reactie op het boek zegt prior Klaas Fongers: "In de traditionele zin zou dit een eindig verhaal kunnen zijn. We gaan er met elkaar voor zo lang als het verantwoord is hier te blijven en als religieuzen hier aanwezig te zijn, gastvrijheid in de ruimste zin van het woord te bieden en daarbij het landgoed te onderhouden. Natuurlijk zijn we ons ervan bewust dat ook wij niet het eeuwige leven hebben en zullen ook blijven zoeken naar mogelijkheden om dat leven hier voort te zetten. Misschien zijn er andere samenlevingsvormen die hier in kunnen voorzien. En lukt dat niet, dan zullen wij er alles aan doen om er voor te zorgen om dat wat mijn medebroeders hier in het verleden hebben opgebouwd in stand te laten houden. Daar zijn constructies voor te bedenken. We zien dat bij meer kloostergebouwen die in de laatste jaren leeg zijn komen te staan."

TOT SLOT

Martijn Pijnenburg heeft veel onderzoek verricht. Het resultaat is een leesbaar en historisch verantwoord boek. Belangrijkste verdienste is dat hij alle feiten, anekdotes en mythen tot een samenhangend geheel heeft weten te smeden. Dat betekent niet dat nu alles is verteld. Schrijver zelf is de eerste om dat toe te geven. Zelf hoopt hij dat lezers op het boek reageren. Die reacties kunnen dan in een eventuele tweede druk worden verwerkt. Reageren kan per mail: ma.pijnenburg@gmail.com

'Rijke baronnen en bezitloze paters. 375 jaar landgoed De Essenburgh' is een publicatie van Berne Media, telt 320 pagina's en kost 29,95. Het boek is onder meer te koop bij de lokale boekhandel.

Dankzij deze sponsors is het mogelijk een mooi blad uit te geven:

Word voor minimaal € 50,00 sponsor van ons Vittepraetje. Wij vermelden u op de website (met link) en in ons blad. Mailen kan ook: info@herderewich.nl

Word voor minimaal € 17,50 lid van Herderewich.

Het lidmaatschap

- Een lidmaatschap loopt per kalenderjaar.
- De minimale bijdrage voor het lidmaatschap is € 17,50 te voldoen voor 1 mei van het lopende jaar.
- Leden ontvangen 4 x per jaar het Vittepraetje. Als iemand zich halverwege het jaar aanmeldt ontvangt hij/zij ook de eerder verschenen Vittepraetjes van dat jaar.
- Leden die niet in Harderwijk wonen en het Vittepraetje per post willen ontvangen, betalen voor de portokosten, deze worden jaarlijks vastgesteld.
- Wanneer iemand zich na 15 november aanmeldt, gaat zijn/haar lidmaatschap het volgende jaar in. Hij/zij ontvangt in december het laatste Vittepraetje van het lopende jaar.
- Leden zijn lid per adres, niet per persoon.

Zie verder www.herderewich.nl

Vittepraetje

De naam van ons kwartaalblad 'Vittepraetje' is een taalkundige vrijheid, gebaseerd op 'vitte' en 'praetje'.

Een 'vitte' was de naam van een handelskolonie in Scandinavië tijdens de late middeleeuwen. De Harderwijkse koggen voeren in de Hanzetijd onder andere naar Scandinavië. Op de zuidpunt van het Deense eiland Schonen had Harderwijk een eigen vitte, een stuk land met pakhuizen, winkels, kramen en werkplaatsen voor kooplieden en ambachtslieden. Ze woonden en werkten daar. Op de vitte golden dezelfde wetten en regels als in Harderwijk. Een vitte was dus een plaats uit de historie en ver weg van de stad Harderwijk.

Een 'praetje' is een kort gesprek over alledaagse dingen, of een korte verhandeling of lezing. Kooplieden en ambachtslieden op de vitte waren soms maanden van huis en konden in de winter vaak niet uitvaren voor de thuisreis. Tijdens hun verblijf daar moesten de kooplieden zich zien te vermaken en dat deden zij onder andere met het vertellen van verhalen. Ook na terugkomst in Harderwijk waren de sterke verhalen niet van de lucht.